

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Trestní právo správní v ČSR po roce 1948

Zpracovala: Veronika Stöhrová

Konzultant diplomové práce: Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni dne 29. 3. 2012

Veronika Stöhrová

Děkuji Prof. JUDr. PhDr. Karolině Adamové, DSc. za cenné rady a připomínky při konzultacích diplomové práce, kterými mi pomohla k pochopení a zvládnutí tématu diplomové práce.

Obsah

Úvod	6
1. Významné změny v právním systému v ČSR po roce 1948 – dopad právníkové dvouletky na československý právní řád	8
1.1. Období 1945 – 1948	8
1.2. Únor 1948	9
1.3. Právní dvouletka	10
1.4. Stručný přehled změn v jednotlivých právních odvětvích	14
2. Exkurz do správního trestání v ČSR před rokem 1948	20
2.1. Hlavní zásady a instituty trestního práva správního – hmotněprávní stránka	23
2.2. Hlavní zásady a instituty trestního práva správního – procesněprávní stránka	25
2.3. Disciplinární právo	28
3. Pojem trestní právo správní a jeho prameny	30
3.1. Socialistické správní právo	31
3.2. Správní trestání	33
3.2.1. Pojmové znaky správního deliktu (přestupku)	35
3.2.2. Skutkové podstaty přestupků	37
3.2.3. Trest jako následek přestupku	39
3.3. Prameny trestního práva správního	39
4. Hmotněprávní základ trestního práva správního	43
4.1. Působnost zákona	43
4.2. Trestní odpovědnost	44
4.2.1. Věk a přičetnost: instituty důležité pro trestní odpovědnost	46
4.2.2. Okolnosti vylučující trestnost jednání	47
4.3. Sankce za spáchání přestupku - trest	48
4.3.1. Ukládání trestů	52
4.4. Zánik trestnosti	53
4.5. Exkurz: trestání mladistvých	54
4.6. Stručný nástin zvláštní části trestního zákona správního	55
5. Procesněprávní základ trestního práva správního	58
5.1. Příslušnost národních výborů	59
5.2. Procesní prostředky přispívající k efektivitě řízení	60
5.3. Řízení podle trestního řádu správního	61

5.3.1. Blokové řízení	61
5.3.2. Příkazní řízení	62
5.3.3. Ústní jednání a písemné řízení	63
5.3.4. Zvláštní řízení	64
5.4. Instituty přezkoumávající rozhodnutí	65
5.5. Výkon rozhodnutí	67
6. Závěr	68
Cizojazyčné resumé	70
Seznam použité literatury	72
Příloha	74

Úvod do problematiky

Každý právní řád, bez ohledu na své ideové ukotvení a způsob vlády v zemi, ve které platí, je nucen se vypořádat s některými jednáními právních subjektů, které nejsou pro společnost žádoucí. Když odhlédnu od nutnosti úpravy soukromého práva, kterou nikterak nezpochybňuji ani co do jejího významu nesnižuji, každý právní řád by měl zasadit do právního rámce určité ataky na kategorie, o niž při legislativním procesu panuje shoda, že by měly být právem chráněny a garantovány. Tento fakt nachází svůj odraz v rozličných veřejnoprávních obecně závazných právních předpisech. Předmětem mé pozornosti v rámci této práce bude nadále správní právo trestní, které upravuje zejména problematiku přestupků. Ačkoliv přestupkové právo je problematikou stále aktuální, tedy současnou, kladu si za cíl v této práci o něm pojednat v poněkud historických souvislostech. Žijeme na počátku 21. století a většina z nás podstatnou část svého života strávila ve století dvacátém. Pro dvacáté století je mimo progresivního technického vývoje symptomatický též vývoj společenský, a to nebojím se říci téměř extrémním způsobem. Dvě světové války se nutně musely podepsat na společenském klimatu, navíc ve svém důsledku odvisle od toho, jaké v tom kterém regionu napáchaly škody (ať již hmotné či mravní). V našem geopolitickém pásmu hrál po druhé světové válce prim co do svého vlivu na společenský vývoj Sovětský svaz a jemu blízké ideje a právní východiska. Tento fakt platil pro dobový legislativní proces průřezově, normy upravující právo přestupkové nevyjímaje. V dalším textu si kladu za cíl pojednat o správním právu trestním po roce 1948. Nejprve se pokusím o stručný historický exkurz do dané problematiky s akcentem na tři zásadní etapy. Období po druhé světové válce až po neblaze proslulý únor roku 1948, vlastní období únorových událostí 1948 a období právního počínání tzv. Právnícké dvouletky. Jelikož zákony přijaté po roce 1948 znamenaly ve své podstatě diskontinuitu předchozích právních úprav, zaměřím se v části této práce též na vymezení správního trestání v ČSR před tímto revolučním rokem. Vlastním vymezení trestního práva správního (a to především pojmově) bych se ráda zabývala v samostatné kapitole. Je jasné, a v tomto duchu se vyjadřuji i výše, že správní právo trestní bylo upraveno jednotlivým právními předpisy. Kladu si za cíl tyto předpisy podrobit (s přihlédnutím k dostupnosti jednotlivých materiálů) v této práci stručné analýze, neboť pro pochopení správního práva trestního je seznámení se s jeho prameny *conditio sine qua non*. Jak podám dále, je přestupkovému právu imanentní vlastní řízení. Proto se

kromě hmotně právní úpravy pokusím rozebrat i úpravu procesně právní, a to obé včetně klasifikace a vymezení jednotlivých institutů obsažených v dotčených právních úpravách. Jelikož mnou zvolené téma je v odborné literatuře (i v dalších zdrojích) tématem relativně opomíjeným, je mým cílem v této práci seznámení čtenáře se správním právem trestním po roce 1948 s tím, že v popředí mého zájmu budou výše uvedené aspekty.

1. Významné změny v právním systému v ČSR po roce 1948 - dopad právnícké dvouletky na československý právní řád.

1.1. Období 1945 - 1948

Pro další ubírání mé diplomové práce je nezbytné, abych krátce pohovořila o období po 2. světové válce. Mělo to být období zásadních - revolučních změn ve vnitřních i zahraničních otázkách osvobozeného Československa pod taktovkou Komunistické strany Československa, která své zájmy podřizovala sovětskému bloku. Aby mohl proces obnovy československého státu začít, bylo potřeba ustanovit orgán, který by se této úlohy ujal, proto byla po jednáních mezi prezidentem Československé republiky Edvardem Benešem a moskevským vedením KSČ v čele s Klementem Gottwaldem jmenována první poválečná vláda Národní fronta Čechů a Slováků a s ní vyhlášen v Košicích dne 5. 4. 1945 první poválečný vládní program Košický vládní program, v němž byly stanoveny hlavní zásady obnovy poválečného Československa. Článek I. tohoto programu definoval vládu poválečného Československa jako vládu Čechů a Slováků, jako vládu reprezentantů *všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozovací zápas za svržení německé a maďarské tyranie*¹. Již v tomto článku se psané začalo rozcházet s realitou. Komunistická strana začala posilovat čím dál víc své postavení, to se projevilo již v průběhu jednání o obsahu vládního programu, kdy zájmy nekomunistických stran ustupovaly do pozadí na úkor KSČ. Bylo to možná způsobeno i nejednotností těchto stran co do jejich představ, jakým směrem by se mělo Československo ubírat, a politikou ústupků nekomunistických stran KSČ, která se postupně prohlubovala, a projevovala se rostoucím vlivem KSČ v mocenských složkách státu. Pozornost nekomunistických stran a KSČ se v mnohých oblastech politického života diametrálně rozcházely, představitelům komunistické strany se podařilo obsadit klíčové pozice ve vládě, z kterých později mohly politický systém přetvářet k obrazu svému.

Vývoj situace na osvobozeném území, jmenování nové vlády a přijetí košického vládního programu znamenalo vytvoření podmínek pro zásadní změnu mocenských poměrů i pro podstatné změny ve státní správě, v hospodářské sféře, v armádě, v bezpečnostních složkách i v ostatních oblastech života společnosti oproti předmnichovské republice. Zápas mezi hlavními politickými silami o realizaci

¹ Kuklík, J. a kol. Dějiny československého práva 1945 - 1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 11

vládního programu po osvobození ovlivnil všechny oblasti společenského života. Jakkoliv by se mohlo zdát, že zde nastala absence demokratických principů, a že hlavní slovo měla KSČ, nebylo tomu tak. I přes výše zmíněný nástin ubírání se Národní fronty zde stále fungovaly prvky parlamentní demokracie.

Vedle Národní fronty Čechů a Slováků bylo třeba ustanovit na základě dohody stran Národní fronty zákonodárny sbor, který by ukončil období dekretální poválečné normotvorby, proto bylo jmenováno Prozatímní Národní shromáždění, které mělo vykonávat zákonodárnou moc, a to až do doby, než bude zvoleno Národní shromáždění v demokratických volbách. Tomu bylo učiněno za dost 26. května 1946, kdy se konaly první poválečné parlamentní volby a z nich dne 18. července vzešlo Ústavodárné Národní shromáždění, kde komunistická strana drtivě porazila ostatní nekomunistické strany a získala zásadní a ve svých důsledcích fatální vliv na ubírání se vývoje v Československé republice.

Lze uzavřít, že toto období je obdobím vymanění se ze svárů fašismu, krátkým obdobím poválečné obnovy a vytváření lidově demokratického režimu a zároveň obdobím pozvolného nástupu diktatury proletariátu.

1.2. Únor 1948

Květnové volby v roce 1946 a s nimi vítězství komunistické strany, byly startovací čarou pro výstavbu lidově demokratického režimu a sovětizaci československého právního řádu a společenského života vůbec. Vztahy mezi vládními stranami se více a více vyhrocovaly. Komunistická strana se zbytkem parlamentních stran jednala jako s opozičními silami, až toto napětí vyvrcholilo v roce 1947 v první větší konflikt v tzv. „Křčmaňský případ“. *Na ministry národně socialistické strany měl být spáchán atentát prostřednictvím bomb umístěných v balíčcích. Stopy přípravy atentátu vedly k sekretariátu KSČ v Krčmani na Olomoucku.*² Na nastalou vládní krizi, která vyvrcholila podáním demise několika nekomunistických ministrů, zareagovala KSČ sestavením tzv. akčních výborů národní fronty, které měly být prostředkem k řešení vládní krize. Akční výbory byly etablovány v ústředních institucích, úřadech, závodech a kooperovaly s národními výbory. Funkcí výborů bylo v podstatě zbavování se nepohodlných lidí (pro nově se vytvářející režim). Všechno jednání výborů bylo secundum et intra legem (tedy mělo základ v právních předpisech) a na povrch se tvářilo jako legální

² Kuklík, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2008, s. 107

a jediné možné, aby i nadále mohl pokračovat proces výstavby lidově demokratické republiky, což ovšem neznamenal, jak ukázal čas, že toto jednání bylo legitimní. Komunistická strana využila jednání ostatních stran ve svůj prospěch a začala proti nim vést kampaň. V očích veřejnosti je stavila do rolí zrádců a těch, kteří se nechtějí podílet na znovu utváření povalečného, demokratického státu. Únor 1948 byl ve znamení demonstrací na podporu vlády a projevů Klementa Gottwalda, v kterých hlásal proklamace typu *naše uvědomělá dělnická třída zmaří pokus reakce zvrátit vývoj v předmnichovském společenském řádu*³.

Komunistická strana kladla mnoho požadavků na prezidenta Beneše, jedním z nich byla i jeho abdikace. Pod tlakem okolí a bez silnější podpory nekomunistických stran prezident složil E. Beneš svůj mandát a přijal rezignaci členů vlády, kterou navrhla komunistická strana. Poté Gottwald před mnoha tisícovým davem prohlásil památnou větu *Právě se vracím z hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili v únoru tohoto roku, a současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak, jak byly podány, přijal*⁴. Tímto nenásilným převratem začala dlouhá etapa 40 let nesvobody a amorálního režimu, kdy hlavní a v podstatě jedinou stranou ve státě byla komunistická strana, i když naoko byly zachovány i jiné parlamentní strany, které ale byly pouhou loutkou komunistické strany.

Vládou byl představen nový směr politického a společenského života, který byl zformulován do tzv. Akčního programu, a nesl v sobě spoustu změn s dosahy napříč celým spektrem veřejného i soukromého života, od centrálně plánované ekonomiky až po zestátnění soukromého majetku ve prospěch lidově demokratické republiky. Aby své počínání měli pojištěné na všech frontách, komunisté ovládli i veřejný život, tím že byly všechny sdělovací prostředky podrobeny cenzuře. Vyvrcholením únorových událostí byla abdikace prezidenta Beneše a volba nového prezidenta, kterým se stal v červnu 1948 čelní představitel komunistické strany Klement Gottwald.

1.3. Právnícká dvouletka

³ Kuklík, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2008, s. 110

⁴ Kuklík, J. a kol. Dějiny československého práva 1945 - 1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 80

Únorové události měly značný dopad i na celý československý právní systém. V duchu sovětského modelu je právní řád zcela podřízen potřebám totalitního, vládnoucího aparátu a jakákoliv neloajalita je přísně trestána. Staré právo mělo pomalu ustupovat právu novému, z pohledu komunistů právu lepšímu. Měla být přetržena kontinuita se starým, demokratickým systémem, který měl být upraven tak, aby vyhovoval požadavkům diktatury proletariátu. Někteří autoři toto pojetí práva vystihli jako *system práva, který je podřízen základní normě komunistické ideologie*⁵. Nebyl zde žádný prostor pro svobodnou tvorbu, vše muselo být podle vzoru sovětského zákonodárství. Ideovým základem pro tvorbu legislativy byly poměry panující v Sovětském svazu. Velkou výhodou pro zavedení výše zmíněné praxe, byla i masivní podpora ze strany veřejnosti, která se plně klonila ke krokům učiněným politickou reprezentací. Vzhledem k událostem let minulých, období nesvobody, popření základních lidských práv a neschopnosti stávajícího politického systému se s tímto bezprávím vypořádat panoval ve společnosti hlad po změně, což plně nahrávalo komunistickému režimu, který byl schopen tyto touhy plně uspokojit. Do podvědomí všech začalo pronikat nové slovní spojení *socialistická zákonnost - omezující právní jistotu, vylučující fungování právního státu a nastolující faktickou diktaturu stranického aparátu*⁶. Principy demokratického právního státu byly zcela poníženy, v podstatě absentovaly v celém právním řádu. Rekodifikace starého právního řádu měla svůj základ v tzv. Manifestačním sjezdu československých právníků v roce 1949. Klement Gottwald ve svém jadrném projevu prohlásil „V naší nové společnosti budující socialismus potřebujeme nové právo, takové, které slouží lidu a jeho blahu, které posiluje a chrání vládu lidu a jeho budovatelskou práci, které je zbraní proti nepřátelům lidu a socialismu. Tedy nikoliv již lživé nadtřídní a nepolitické právo, nýbrž právo hájící otevřeně a upřímně věc lidu, právo socialistické, které dnes jedině odpovídá historické pravdě a vytváří dosud nejvyšší a nejspravedlivější právní řád“.

Mezi komunistickými lidry účastnicími se sjezdu panovala shoda, že hlavními příčinami nefunkčnosti stávajícího práva byly především *nadstranickost, nadtřídnost, nepolitičnost, záruky právní jistoty, rozlišování práva na veřejné a soukromé, existence práva obchodního jako zvláštního oboru, chápání práva*

⁵ Malý, K.Soukup, L. Vývoj práva v Československu v letech 1945 - 1989, Sborník příspěvků. Praha:Karolinum 2004, s. 65

⁶ Malý, K.Soukup, L. Vývoj etc., cit. d., s. 10

rodinného jako součástí práva občanského, formalismus procesu, tj. přísné dodržování právních předpisů, liberalismus, právnícké myšlení závislé u právníků na tradicích demokratického práva⁷. Byly stanoveny cíle, kterých bylo třeba plně dosáhnout, aby byl československý právní řád v souladu s principy socialismu. Vše, co bylo předsocialistickému právu vytýkáno, mělo být v novém systému napraveno. Tak byl započat proces, který je znám jako „právní dvouletka“. Mělo dojít ke kodifikaci všech odvětví právního systému. Idea přestavby právního řádu byla vyjádřena v programovém prohlášení vlády *Čeká nás práce na vybudování právní a organizační výstavby, která se musí přizpůsobit všem společenským a hospodářským změnám, které přinesly národní a demokratické revoluce a které dovršily únorové události*⁸. Klement Gottwald komentoval nutnost změny dosavadního právního řádu slovy „je třeba zlikvidovat nemožný stav, kdy u nás platí zákony z doby Marie Terezie“ a *vyhlásil nutnost zavést nový právní řád, který by pomohl upevnit a rozvíjet výsledky politického vítězství*⁹.

Právní dvouletka se datuje do let 1949 - 1950, v tomto období měly být přepracovány všechny významné zákoníky tak, aby splňovaly požadavky socialistického práva. Tento dvouletý proces započal vydáním vládního usnesení, které ukládalo ministrovi spravedlnosti, aby zrevidoval a posléze předložil předpisy, které spadají do působnosti ministerstva za účelem rekodifikaci zákoníků tak, aby byly poplatné socialistickému režimu a aby byly aplikovatelné na celý stát. Rekodifikace se měla řídit těmito zásadami: *Zákoníky měly sloužit 1) potřebám a funkci lidově demokratického státu a byly jasným výrazem proměn hospodářské, politické a třídní struktury 2) byly nástrojem, který aktivně působí při výstavbě socialismu 3) a který svým obsahem podporuje další vývoj 4) zajišťuje vše, čeho bylo již na cestě k socialismu dosaženo*¹⁰. Právní dvouletka neměla být dílem pouze odborníků na slovo vzatých, ale vzhledem k heslům, která byla proklamována komunistickou stranou (jako např. právo by mělo plnit službu lidu), byli oslovováni jednotlivci z lidu, kteří se měli společně podílet na tvorbě nových zákoníků a měli hájit třídní zájmy společnosti. Je však otázkou (nebo vlastně ani není), jak moc tento lidový prvek mohl ovlivnit či vůbec ovlivnil výstavbu socialistického práva, zda to pouze nebylo divadlem pro veřejnost.

⁷ Malý, K.Soukup, L. Vývoj práva v Československu v letech 1945 - 1989, Sborník příspěvků. Praha:Karolinum 2004, s. 11

⁸ Kuklík, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2008, s. 122

⁹ Vojáček, L.,Schelle, K.,Knoll, V. České právní dějiny. 2. vydání. Plzeň, 2010, s.

¹⁰ Moural, J. Legislativní zkušenosti za rok 1950, In: O právu a jeho tvorbě, s. 121 - 122

Celý proces bylo třeba vést uceleným způsobem, proto byla potřeba zřídit orgány, které by celou změnu zaštitovaly a dbaly nad správností celého rekodifikačního procesu tak, aby byly splněny všechna kritéria, která byla požadována mocností. Za tím účelem byl zřízen kodifikační odbor a kodifikační komise, které měly na starosti určité právní odvětví. Největší pozornost byla upínána na občanské a trestní právo. Pro občanské právo byly zřízeny ještě další dvě komise, a to v Čechách a na Slovenku, aby bylo dosaženo maximální jednoty práva. Jak jsem již výše uvedla, personální obsazení komisí bylo jak odborníky (profesoři, soudci), tak i prostými dělníky (tedy naprostými právními laiky). Aby bylo nové právo dokonalou kopií práva sovětského, byla ustavena administrativní oddělení, která měla za úkol překládat sovětskou odbornou literaturu a sovětské zákony z důvodů vyhnouti se jakýchkoliv nedostatků v nově vznikajících zákonících. Dr. Karel Petrželka, odborník podílející se na kodifikaci, se k této praxi vyjádřil takto: „Bylo jasné, že jako v jiných oborech i v této práci je znalost zákonů Sovětského svazu a sovětské právní vědy nezbytným předpokladem pro úspěšné zdolání uloženého úkolu, neboť sovětské právníci povznesli otázky praxe a teorie práva na nebývalou výši a obohatili právní vědu o nové a důležité poznatky. Jestliže tzv. právní věda a právní praxe v kapitalistických státech je ve slepé uličce, tak právě právníci sovětského svazu na podkladě učení marxismu - leninismu rozvíjejí bohatě právní vědu, jak jsou toho svědectvím velká díla A.J. Vyšinského a A.V. Venediktova, abychom jmenovali jen dva nejvýznamnější představitele sovětské právní vědy“. Sovětská právní věda byla postavena na piedestal a povýšena na disciplínu, o jejíchž kvalitách nikdo nepochyboval (nebo pochybovat nesměl?). Žádný z československých odborníků podílející se na budování právního řádu nebyl natolik erudován, aby byl schopen sám vytvořit právo, které by bylo tak dokonalým bezchybným systémem, jakým bylo právo v Sovětském svazu, proto byla i pořádána různá školení k získání co nejvíce zkušeností a podnětných připomínek, které byly dále zužitkovány v kompilaci práva.

Zrod nových předpisů byl rozfázován do následujících etap: *Nejprve byly zpracovány zásady všech připravovaných kodexů. Poté následovala již práce na jejich osnovách, která byla rozdělena na menší subkomise a výsledkem jejich práce byly tzv. elaboráty odpovídající například uvažovaným hlavám či kapitolám zákoníků*¹¹. Výsledky prvních dvou fází končily na ministerstvu spravedlnosti, kde všechna práce podléhala kontrole a redakci odborným oddělením ministerstva a

¹¹ Kuklík, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2008, s. 124

přizvaným odborníkům. Lidový prvek lze pozorovat i v závěrečné fázi, kdy probíhala setkání s veřejností, na kterých byly představovány nové kodifikace a obhajovány jednotlivé kroky, ke kterým tvůrci přistoupili. Postřehy dělníků ze setkání byly např.: „Naším úkolem bylo sledovat veškerý vývoj tohoto nově tvořeného zákoníku, uplatňovat své dělnické zkušenosti, střežit třídní zaměření nového zákoníku a bdít svým dělnickým rozumem nad tím, aby člověk prostý mu mohl porozumět. Pomáhali jsme tento dříve zkroucený paragraf rovnati. Zákon zestručnit, oprostít jej od všeho školského a zbytečného“. Soudy a státní zastupitelství měly možnost se k zákoníkům vyjádřit v tzv. připomínkovém řízení.

Výsledkem právníkové dvouletky bylo několik stěžejních kodifikací, které měly vliv na další vývoj práva na území Československé republiky. Mezi ně patří trestní zákon č. 86/1950 Sb., trestní řád č. 87/1950 Sb., občanský zákoník č. 141/1950 Sb. a občanský soudní řád č. 243/1949 Sb. Dále to byly trestní zákon správní č. 88/1950 Sb., trestní řád správní č. 89/1950 Sb. a zákon o právu rodinném č. 265/1949 dal vzniknout novému, samostatnému právnímu odvětví - rodinné právo, jako takovému, poněvadž do té doby bylo součástí práva občanského. Kromě základních kodifikací vznikly i další předpisy např. zákon o podnikovém rejstříku č. 100/1950 Sb., zákon o akciových společnostech č. 243/1949 Sb., zákon o hospodářských smlouvách a státní arbitráži č. 99/1949 Sb.

Výsledkem horečných kodifikačních prací bylo právo, které se zcela rozcházel s právem vyznávaným v právním státě. Všechny principy, zásady a tradice předválečné právní kultury byly nenávratně popřeny, právo bylo podřízeno politické moci. Tak vzniklo právo, jež sice bylo po formální stránce právem, ale postrádalo prvek spravedlnosti. *Bylo to právo, které ve své podstatě, ostatně nijak nezakrývané, vycházelo z principu nerovnosti, které v duchu teorie třídního boje usilovalo o postih celých skupin obyvatelstva, právo, které nejen většině občanů znesnadňovalo dosažení spravedlnosti, ale odsuzovalo je k bezprávnému životu¹².*

1.4. Stručný přehled změn v jednotlivých právních odvětvích

Jak již bylo výše řečeno, veškeré právo a s ním právní předpisy spojené se vyvíjely a vznikaly pod vlivem komunistického učení. Právo nově stanovilo vztah

¹² Malý, K.Soukup, L. Vývoj práva v Československu v letech 1945 - 1989, Sborník příspěvků. Praha:Karolinum 2004, s. 11

občana a státu, kdy dochází k posilování státního centralismu a práva jednotlivce se zužují ve prospěch státu. Stírá se tradiční dualistické pojetí soukromého a veřejného práva s tím, že soukromé právo ustupuje do pozadí, např. Z. Fierlinger konstatoval „Socialistický právní řád neuznává v oblasti hospodářské nic soukromého. Vše je veřejnoprávní. Nemůže býti tedy základem občanského práva právo římské, opírající se o soukromé vlastnictví výrobních prostředků.“ Dalším zásahem do občanského práva byla úplná změna struktury, kdy se jednotlivé oblasti úpravy oddělily do samostatných odvětví a občanské právo jako takové upravovalo v podstatě jen majetkové vztahy. Právo rodinné bylo upraveno ve zvláštním zákoně, v zákoně o právu rodinném č. 265/ 1949 Sb., pracovní právo sice svůj vlastní kodex nemělo, ale nový občanský zákoník pracovní právní vztahy neupravoval, ty byly řešeny ve Všeobecném občanském zákoníku. Další vztahy, které byly vyjmuty z občanského zákoníku, byly vztahy zemědělsko družstevní, které též upravoval zvláštní zákon.

Nový občanský zákoník č. 141/1950 se z velké části inspiroval v sovětském občanském zákoníku a tak není divu, že se zde objevují proklamace typu, že *občanský zákoník je vystaven na principu kolektivního zájmu nadřazeného zájmu jednotlivce*¹³. Dále došlo k řadě zásahů do základních principů občanského práva, byly potlačeny a v podstatě zlikvidovány majetkové svobody a pro občanské právo tak typická smluvní volnost. Soukromé vlastnictví mělo být bezvýhradně zlikvidováno a nahrazeno kolektivními formami vlastnictví, aby nedocházelo k neomezenému hromadění majetku na stranách jednotlivce a tím pádem i k rozdílnému třídnímu postavení mezi jednotlivci. Vše měl vlastnit stát, který jakožto spravedlivý vlastník rozdělí majetek tak, aby všichni dostali stejným dílem. V omezení smluvní volnosti se skrývala obava vládnoucí třídy z monopolistického chování jednotlivců a tím pádem i získání vlivu v určité sféře hospodářského života. Na vnějšek bylo toto omezení samozřejmě prezentováno jako nutný zásah, aby nedocházelo k vykořisťování pracovní síly vládnoucí třídou, poněvadž bude - li vše podléhat státnímu dozoru, nemůže dojít k žádnému zneužití.

Je nutné ale podotknout, že ne všechny instituty soukromého práva byly zdeformovány právem socialistickým, řada z nich našla své uplatnění i v tomto novém občanském zákoníku.

¹³ Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita 2009, s. 434

Občanské právo procesní bylo upraveno občanským soudním řádem č. 243/1949 Sb. *Základní ideou socialistického právního řádu je teze, že právo slouží politickým účelům*¹⁴ a tak ani soudní proces se nevyhnul zásahům ze strany státní moci, byl totiž prostředkem, jak dosáhnout ve společnosti kýženého výsledku, a to vést společnost ke komunismu. Úvodní prohlášení z občanského soudního řádu zní: „Soud dbá všestranně o to, aby byl zjištěn skutečný stav věci, a spravedlivým rozhodováním upevňuje socialistickou zákonnost a vychovává občany k plnění jejich občanských povinností“. Bylo proto velmi důležité z nezávislé složky státní moci, moci soudní, vytvořit moc závislou na rozhodnutích státního aparátu. Proto se v souvislosti s novým občanským řádem soudním objevuje pojem „zlidovění soudnictví“, kdy se vedle odborníku podílí na rozhodovací činnosti soudů i prostý lid, který má obohatit formalistický proces zkušenostmi, kteří jednotlivci načerpali během své cesty životem. „Prostý lid“ měl být zárukou spravedlivého rozhodování soudů.

Zlidovění soudnictví s sebou neslo i vytvoření speciálních lidových soudů, jejichž agendou většinou byly banálnější spory, které byl schopen projednat i soudce laik. Postavení soudce laika by se dalo přirovnat ke vztahu kantor - student, kdy kantor vystupuje jako nositel morálních hodnot a snaží se je vštípit svému studentovi, tak i soudce laik se snaží působit na socialistické právní vědomí lidu. Měl lid vychovávat. Dalším charakteristickým znakem a zároveň prostředek státního dohledu byla účast prokurátora v civilním řízení, ten měl dohlížet nad správnou aplikací socialistického práva a dodržování právních předpisů. Měl širokou škálu pravomocí, mohl řízení z vlastní iniciativy zahájit, kdykoliv během průběhu procesu mohl vstoupit do jednání. Prokurátor sehrál v civilním procesu specifickou roli, která měla hlavně střežit socialistickou zákonnost. Zásada materiální pravdy byla dalším fenoménem kodexu, kdy soudce byl povinen zjišťovat stav věci, aniž by musel čekat na podání návrhu stranou sporu a zároveň byla tímto popřena dispoziční volnost účastníků, tím že soud mohl jít nad rámec žalobního petitu, jestliže to bylo ve veřejném zájmu.

*Primárním úkolem tedy bylo dodržet veřejný pořádek a dohled nad zachováním socialistické zákonnosti - teprve sekundární úloha spočívala v řešení sporů*¹⁵.

¹⁴ Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita 2009, s. 521

¹⁵ Kuklík, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2008, s. 571

Poslední oblastí, o které bych se v rámci krátkého exkurzu chtěla zmínit, je oblast trestního práva. Trestní právo bylo a je chápáno jako prostředek k ochraně zájmů společnosti a k ochraně základních lidských práv jedince, k tomu je třeba, aby existovala určitá pravidla a řád, podle kterých lze tuto ochranu konat, tzn. je zapotřebí stanovit, co je trestným činem, jakou sankci spácháním určitého trestného činu lze uložit a konečně i vymezit postup orgánů činných v trestním řízení. Komunistické trestní právo se od těchto zásad velmi vzdalovalo a bylo zneužíváno k persekuci sob, které byly nepohodlné režimu. Tresty byly neúměrné spáchanému trestnému činu. Učebnice trestního práva hmotného z roku 1957 uvádí charakteristiku trestního zákona takto „ Trestní právo Československé lidově demokratické republiky, kodifikované v trestním zákoně ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb., je typem socialistického trestního práva, právem nového a vyššího typu, které se svým třídním obsahem a formou zásadně liší od trestního práva kteréhokoliv buržoazního státu. Socialistické trestní právo je součástí nadstavby nad socialistickou základnou. Aktivní služebnou úlohu nadstavby plní i naše socialistické trestní právo. Záleží v tom, že trestní právo je mohutným nástrojem lidově demokratického státu v boji se všemi činy nebezpečnými pro společnost, mohutným nástrojem k ochraně a upevňování společenských vztahů, výhodných a vhodných pro pracující lid vedený dělnickou třídou na cestě k budování socialismu v naší vlasti a v boji za světový mír“.

V první řadě je důležité zdůraznit, že trestní právo bylo pojímáno jako „mohutný nástroj“ k boji proti imperialistickým praktikám - již tento výraz měl varovat všechny ty, jejichž chování by bylo v disharmonii s komunistickým režimem. Tvrdost trestního zákona byla zdůvodňována obavami z útoku na socialistický režim ze strany těch, kteří byli nástupem komunistů odsouzeni k zániku. *Trest měl funkci represivní - postih odpovědného subjektu, má výchovný aspekt – vede rušitele právní odpovědnosti k tomu, aby se příště choval v souladu s právem, na rozdíl od funkce preventivní, která je symptomatická pro zákoníky v právních státech, tedy že právní odpovědnost působí na vědomí a chování lidí tak, že pod tlakem hrozby vzniku nepříznivých právních následků se chovají v souladu s právem*¹⁶. Byla zdůrazňována *teorie o zostřování třídního boje*¹⁷ a

¹⁶ URL: <<http://www.ucitelka.info/pravo/pravni-a-trestni-odpovednosti>> [cit. 1999-12-10].

¹⁷ Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita 2009, s. 994

Třídní boj: Boj mezi třídami, jejichž zájmy jsou neslučitelné nebo si navzájem odporují. Marxismus - leninismus vysvětlil třídní boj jako hybnou sílu vývoje společnosti rozdělené na antagonistické třídy,

z toho důvodu bylo třeba mít účinné prostředky, jak se případnému nežádoucímu chování bránit. Mezi hlavní změny v novém trestním zákoníku byl přechod od formálního k materiálnímu pojetí trestného činu. V praxi to znamenalo to, že protiprávní jednání, kterého se pachatel dopustil, muselo být nebezpečné pro společnost, těžko ale říci, co se nebezpečností myslelo, jelikož tento pojem nebyl nikde blíže konkretizován. Byly kritizovány markantní rozdíly ve výši trestu jednotlivých trestných činů, trest majetkový byl posuzován přísněji než trestné činy proti životu a zdraví, nejvyšší pozornosti se jednoznačně dostávalo trestům, které směřovaly proti komunistickému režimu, nepřátelé pracujícího lidu byly sankcionováni mnohem přísněji, než ten, který druhému ublížil na zdraví. Systematika zvláštní části byla poplatná vládnoucímu režimu a jeho prioritám, byla rozdělena do deseti hlav: *Na prvním místě byla ochrana republiky. Druhá hlava chránila hospodářské zájmy. Třetí obsahovala ustanovení o trestných činech proti pořádku ve věcech veřejných. Čtvrtá shrnovala trestné činy obecně nebezpečné, pátá chránila rodinu a mládež. Šestá hlava byla tvořena trestnými činy proti životu a zdraví. Objektem sedmé hlavy byly svoboda a důstojnost člověka. Majetkové trestné činy nalezneme v hlavě osmé. Trestné činy v hlavě deváté zahrnovaly trestné činy proti brannosti. Podle hlavy desáté se postihovaly trestné činy vojenské.*¹⁸ Z uspořádání zvláštní části trestního zákona jednoznačně vyplývá, co bylo pro komunisty nejdůležitější hodnotou, osobnost člověka byla až druhořadá.

Oblast procesního práva trestního byla upravena zákonem o trestním řízení soudním č. 87/1950 Sb. O poslání tohoto předpisu hovoří § 1 - projednávání trestních věcí u soudu mělo vychovávat občany k ostražitosti vůči nepřátelům pracujícího lidu a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí a k plnění občanských povinností. Rukopis sovětského zákonodárství byl velmi čitelný i v soudním procesu, kdy rozhodující roli zaujímal prokurátor, který disponoval celým řízením od přípravného řízení až po rozhodnutí o výkonu trestu. Do značné míry se celý proces odvíjel od míry právního uvážení prokurátora. Hlavní úlohou trestního řízení, stejně jako u trestního zákona, byla likvidace nepřátel komunistické diktatury. Soudní proces nesplňoval hlavní zásadu procesu v právním státu, a to tu, že řízení by mělo být zárukou zákonnosti.

¹⁸ Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita 2009, s. 564

Výčet předpisů upravující oblast trestního práva není konečný, je třeba ještě zmínit dva zákony, jejichž úprava se týkala správního trestání, a to trestní zákon správní č. 88/1950 a procesní normu trestní řád správní č. 88/1950. Blíže tuto problematiku analyzuji v následujících kapitolách.

Závěrem lze dodat, že právo v socialistické *lidově demokratické republice*¹⁹ se řídilo diktaturou komunistické elity a sloužilo jen jako zástěrka k brutálním praktikám orgánů státu. Právo bylo charakterizováno jako *vůle vládnoucí třídy povýšená na zákon*²⁰. Tím se elementární smysl práva jakožto prostředku k udržení řádu ve společnosti vytratil a byl nahrazen původně zastíraným, následně však již otevřeným zneužitím práva k posílení a udržení mocenských pozic vládnoucí garnitury.

¹⁹Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví. Brno:Masarykova univerzita 2009, s. 989

Lidová demokracie: Jedna z forem diktatury proletariátu, která je projevem osobitosti rozvíjení socialistické revoluce za podmínek oslabení imperialismu a změněného poměru sil ve prospěch socialismu

²⁰ Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické etc., cit. d., s. 62

2. Exkurz do správního trestání v ČSR před rokem 1948

*Správní delikt trest ukládaný správními orgány pro porušení správní povinnosti. Je přestupek, tedy méně závažné porušení právního řádu. Typické správní delikty spočívají v neuposlechnutí nějakého příkazu nebo zákazu, jsou konstruovány jako objektivní porušení normy trestní bez ohledu na subjektivní zavinění, které je pro trestnost irelevantní. Za typicky správní trest lze považovati určitou majetkovou nebo osobní újmu (zpravidla pokutu nebo trest vězení), označenou zákonodárcem jako trest, kterou uložil správní úřad ve správním trestním řízení podle principu legality za správní delikt, jehož skutková podstata je určena správní normou²¹. Zmínka o trestním právu správním se datuje do druhé poloviny 18. století, kdy byl pojem správní přestupek definován v josefinském Všeobecném trestním zákoníku o zločinech a trestech z roku 1787 jako politický delikt. Na rozdíl od deliktů kriminálních, trestání správních deliktů zaštiťovaly správní orgány, a to z důvodu, že společenská nebezpečnost pro společnost byla menší než u trestních deliktů, o kterých rozhodoval soud. Podrobnější úpravě, rozlišování mezi zločinem a přestupkem, se správnímu trestání dostalo až vydáním Zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích vydaný v roce 1803 v českém překladu Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského přestupky. Trestní zákon z roku 1803 označoval správní delikt jako *těžký policejní přestupek a počítal sem též úmyslná porušení, která ale dle povahy věci, osoby pachatelovy, neb dle povahy sběhlých okolností ke kriminálnímu stíhání se nehodí, dále ona trestná jednání, kterými beze zlého úmyslu porušuje se zákaz nějaký neb splnění zákonného opatření opomíjí neb konečně mravnost porušuje.*²²*

Kodex věnoval správním přestupkům jednu knihu, z čehož lze dovozovat, že nastává významná změna v důležitosti těchto deliktů na rozdíl od předchozího zákoníku, v kterém byly přestupky definovány jako ty delikty, které nebyly uznány za kriminální delikty. Z povahy přestupků vyplývá i ukládání mírnějších trestů, byly trestány např. pokutou, propadnutím zboží, ztrátou práv, vězením, bitím, vyhoštěním z určitého místa, země či celého mocnářství (platilo jen pro cizince). Novelou trestního zákona z roku 1803 byl trestní zákon č. 117 ř. z. - trestní zákon z roku 1852, který se stal základem i pro československé trestní právo. Od

²¹ Pošvář, J. Nástin správního práva trestního II. O administrativních trestech a správním trestním řízení. Brno. 1946, s. 31, 32, 33

²² Veselý Xaver, F. Všeobecný slovník právní, 3. díl. Praha: nákladem vlastním - v komisi knihkupectví F. topiče. 1989, s.874

předešlého trestního zákoníku se lišil pouze formálně a bylo z něj odděleno trestní řízení, jakožto procesní norma, do zvláštního předpisu. V souvislosti s kodifikací byla vydávána různá nařízení ministerstva, která blíže specifikovala jednotlivé instituty či role správních orgánů. Nařízení ministerstva vnitra, spravedlnosti a nejvyššího úřadu policejního ze dne 3. dubna 1855, č. 61 ř. z., jímž se určují úřady, kterým se ode dne platnosti soudního řádu trestního ze dne 29. července 1853 přísluší vyšetřovati a trestati přestupky, jež v trestním zákoně z roku 1852 nejsou za trestné činy prohlášeny.

Vyšetřování a trestání správních přestupků náleželo politické správě, a to buď okresním úřadům, v jejichž okrese byl přestupek spáchán, nebo magistrátům. Nařízení vymezuje přestupky, které mohou být orgány šetřeny. Je zde popsán postup, jakým mají správní orgány postupovat, a jak má řízení o přestupku probíhat. Nařízení ministerstva vnitra, spravedlnosti a nejvyššího úřadu policejního ze dne 30. září 1857, č. 198 ř. z., jímž se uvádí ve známost všeobecný předpis za účelem potrestání oněch nepatrných přestupků, na které není vyměřen trest ani v trestním zákoně, ani ve zvláštních nařízeních: Jako nepatrné přestupky jsou zde vymezeny skutky a opominutí, které jsou podle nařízení protizákonné, ale není na ně stanoven trest. Dle tohoto nařízení mají být tyto skutky potrestány peněžitým trestem od 2 do 200 K, nebo vězením od 6 hodin do 14 dnů. Možnost podat opravné prostředky proti správním aktům vydaným orgány státní moci upravuje Ministerské nařízení ze dne 31. ledna 1860, č. 31 ř. z., jímž se vydávají předpisy o dovolání a o mimořádném právu zmírnění a prominutí trestů, uložených pro přestupky spadající do úřadů politických, jež nejsou pojaty do trestního zákona. Byl zde popsán systém opravných prostředků, jehož vrchol zaštiťoval zemský úřad na úrovni krajů a politický zemský úřad týkající se odvolání proti rozhodnutím politických úřadů. Oba dva zemské úřady byly druhou a zároveň poslední instancí. V §§ 4 a 5 tohoto nařízení byl popsán způsob rozhodování úřadů.

Jak hmotné, tak procesní trestní právo správní bylo upraveno v mnoha předpisech, ale ani jedna oblast nebyla uceleným způsobem kodifikována.

Veliké naděje na kodifikaci trestního práva správního byly vkládány do období po vzniku československé republiky, ale vzhledem chaotické situaci, která po vzniku první Československé republiky panovala, byl proto celý právní řád, který platil za Rakouskouherské monarchie, přejat. Stalo se tak recepční normou, zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého. Tak se kýženého výsledku v podobě ucelené kodifikace právního trestání nedosáhlo.

Trestní právo správní bylo nadále upravováno zemskými a říšskými zákony. Jediná změna, která se v této oblasti odehrála, byla ta, že bylo třeba reagovat na poměry vzniklé po první světové válce, proto rozříštěná úprava trestního práva správního v mnoha předpisech byla doplňována novou úpravou. Byly přijaty tyto zákony- zákon č. 63/1918 Sb., o podpoře nezaměstnaných, zákon č. 91/1918 Sb., o osmihodinové pracovní době, zákon č. 75/1919 Sb., kterým se vydává řád volební v obcích republiky Československé a mnohé další. *Ústavním základem správního práva trestního se stalo ustanovení § 95 Ústavy z roku 1920 (ústavní zákon č. 121/1920 Sb.), podle něhož soudní moc ve věcech trestních náležela soudům s výjimkou případů, kdy se měly projednávat v trestním řízení policejním nebo finančním*²³. Kodifikační práce ovšem za celé období první republiky nebyly vůbec započaty. Reforma veřejné správy, která byla provedena zákonem č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy, předpokládala, že trestní řízení správní bude mít svůj základ ve zvláštním zákoně. Požadavek splněn nebyl, tato povinnost, vznik zákona o trestním řízení správním, byla přenesena do vládního nařízení č. 8/1928 Sb., které opět vyjádřilo potřebu přijetí zákonů upravující správní trestání. Ani tento požadavek a další dva pokusy z roku 1928 a 1937 nebyly úspěšné a ke kodifikaci nedošlo. Jak jsem již výše uvedla, úprava byla obsažena v mnoha předpisech, skutkové podstaty přestupků byly popsány v zákoně č. 225/1925 Sb. o mimořádných opatřeních bytové péče a zákoně č. 111/1927 Sb., proti nekalé soutěži.

Dá se konstatovat, že každá oblast veřejného života byla upravena právním předpisem. Již zmíněný zákon o organizaci politické správy č. 125/ 1927 Sb. obsahoval ve svém článku 2. trestně - správní ustanovení: „Ministerstvo vnitra a politické úřady jemu podřízené jsou povinny - pokud to není nebo nebude uloženo jiným úřadům nebo orgánům - bdíti nad veřejným pořádkem klidem, bezpečností a veřejnou mravností a odvracet v tomto směru všeliká nebezpečství a odstraňovati nastalé poruchy“. Ochrana veřejného zájmu byla zajišťována předpisy, které vydávaly politické úřady. Jestliže došlo k porušení povinnosti uvedené v těchto předpisech, mohly orgány činné v správním řízení sankcionovat toto porušení, a to různými příkazy a zákazy, blíže čl. 3 zák. č 125/1927 „Za účely uvedenými v článku 2 mohou politické úřady ve svých úředních obvodech vydávati - vyjma případy nutné a neodkladné se schválením zemského úřadu - příkazy a zákazy v zájmu veřejném a nutném - jak ve způsobu všeobecných

²³ Mates, P. a kol. Základy správního práva trestního. 5 vydání. Praha: C.H.Beck. 2010, s.5

nařízení, tak i pro jednotlivé případy a mohou na nedbání takových příkazů a zákazů stanoviti tresty na peněžních od 10 Kč do 5000 Kč nebo na svobodě od dvanácti hodin do čtrnácti dnů.“ Další články předmětného zákona upravovaly pravomoci politických úřadů (čl. 4, 5, 6, 7), o možnosti podání opravného prostředku proti rozhodnutí státního orgánu hovořil čl. 8, který stanovil, proti kterým rozhodnutím je možné odvolat se, jaký orgán bude příslušný atd. A nakonec v čl. 10 odst. 7 se počítá se samostatnou úpravou trestního řízení správního. K přelomu v oblasti správního trestání došlo až únorovým převratem v roce 1948, kdy v rámci právníkové dvouletky vznikly dva legislativní předpisy - zákon č. 88/1950, trestní zákon správní a zákon č. 89/1950, trestní řád správní - upravující hmotněprávní a procesněprávní trestní právo správní.

2.1. Hlavní zásady a instituty trestního práva správního - hmotněprávní stránka

Jak víme, úprava trestního práva správního byla rozptýlena do mnoha předpisů. Bylo důležité stanovit, které právní normy se vztahují na spáchané správní delikty z hlediska časové působnosti - platila zásada zákazu retroaktivity, dle které čin je trestný, jen jestliže je trestný podle zákona platného v době spáchání, uložit trest mimo zákonný rámec nebylo možné. Z tohoto principu existovala výjimka, jestliže by předpis platný po spáchání nebo v době spáchání deliktu byl pro pachatele příznivější, přihlíželo se k této úpravě. S časovou působností i úzce souvisí místní působnost trestních norem správních. Místní příslušnost se řídí pravidlem místa spáchání deliktu.

Posuzování trestnosti činu se řídí předpisem, kterým se řídí právo v místě spáchání přestupku. Co se týče přestupku spáchaného mimo území Československého státu, platí toto „*Správní přestupek se pokládá za spáchaný na území Československé republiky, na československé lodi nebo na československém letadle, jestliže trestná činnost byla tam aspoň z části vykonána nebo jestliže tam podle úmyslu viníkova nastal její trestný výsledek nebo nějaký účinek směřující k trestnému výsledku*“²⁴. Nejdůležitějším prvkem, bez kterého by přestupek nemohl vzniknout, je subjekt spáchaného přestupku. Dotčené obecně závazné právní předpisy počítají se dvěma subjekty, a to fyzickými osobami a na druhé straně

²⁴ Dusil, V. Trestní právo a řízení správní. Slovník veřejného práva československého. Svazek IV. Praha: Eurolex Bohemia. 2000, s.926

právníckými osobami. Fyzická osoba musí splňovat určité parametry, aby mohla být trestně odpovědnou za spáchaný čin. Osoba musí být přičetná, tzn., musí být duševně zdravá, vědoma si toho, co svým jednáním koná a co může způsobit, a musí dovršit hranici 14 let. Duševně chorý jedinec či subjekt pod vlivem návykových látek je považován za osobu nepřičetnou, ovšem jestliže se do stavu nepřičetnosti dostal úmyslně, aby mohl přestupek spáchat, hledí se na něj, jako by byl přičetný. Tato ustanovení se opírají o trestní zákon. Právnícká osoba, na rozdíl od fyzické osoby, nemůže být nikdy subjektem správního deliktu. Trestní odpovědnost je přenesena na osobu, která tuto právníckou osobu navenek reprezentuje, a která se protiprávního jednání dopustila. Aby byl subjekt odpovědný za přestupek, musí mu být prokázána vina. *Přestupek má být potrestán také, byl-li spáchan z nedbalosti, leč by bylo právní normou prohlášeno za trestné pouze úmyslné jednání*²⁵.

Nedbalostní je takové chování, které spočívá v zanedbání péče, kterou požaduje určitá norma. Co je úmysl, není blíže definováno. Sankcí za porušení práva je uložení trestu, který je přiměřený ke spáchanému deliktu. Druhy trestů byly specifikovány v ministerských nařízeních, o kterých jsem již mluvila v předchozí kapitole. Jednalo-li se o tresty peněžité, výnos z nich vždy podle čl. 11 zákona č. 125/1927 Sb. náležel státu. Výše trestu byla stanovena podle volného uvážení státních orgánů v mezích zákonné sazby. Podmínečné odložení trestu bylo možné u peněžitého trestu a u trestu na svobodě nepřesahujícího jeden rok. Jestliže orgán, který rozhodoval o uložení trestu, seznal, že pachatel přestupku bude vést řádný život a že tudíž není trestu potřeba, bylo možné trest podmínečně odložit.

Posledním institutem, o kterém bych ráda pojednala, je mimořádné právo zmírňovací a právo milosti. Ministerstvo vnitra (později zemské úřady) mohlo zmírnit nebo prominout tresty, které byly uloženy úřady 1. stolice²⁶, jestliže se nejednalo o trest propadnutí zboží, náradí nebo zásob či ztráty živnosti. Nejednalo se o povinnost ex offo, subjekt, který byl trestem postižen, žádal sám v zákonné lhůtě o jeho zmírnění či prominutí. Akt milosti se od předchozích institutů lišil v tom, že trest mohl být prominut po nabytí právní moci rozhodnutí. Pravomoc udělení milosti byla vyhrazena v 19. století králi, později vládě.

²⁵Dusil, V. Trestní právo a řízení správní. Slovník veřejného práva československého. Svazek IV. Praha: Eurolex Bohemia. 2000, s.927

²⁶ Hovořím-li v této práci o 1. stolici, mám tím na mysli soud prvního stupně (nebo správní orgán). Stejně tak v případě 2. stolice, kterou se rozumí druhoinstanční soud (nebo správní orgán).

2.2. Hlavní zásady a instituty trestního práva správního - procesněprávní stránka

Trestní řízení správní se mimo jiné řídilo ministerským nařízením č. 34/1858 ř. z., dle kterého mělo probíhat na zásadách oficiálnosti a materiální pravdy. Celý proces byl veden tak, aby na jeho konci byl zjištěn skutečný stav věci a aby bylo rozhodnuto spravedlivým způsobem. Jestliže úřady zjistily porušení právního stavu, byly na základě principu oficiálnosti povinny zahájit správní řízení ve věci samy. Některé právní předpisy dovoľovaly, aby osoba, které vznikla porušením právní povinnosti újma, učinila první kroky v procesu a podala návrh na zahájení řízení. Úřad jednající ve věci byl povinen podle zásady materiální pravdy zjistit přesné a úplné informace relevantní pro proces. Nesměl se spokojit pouze s tvrzením stran. Muselo být rozhodnuto objektivně. Úřady, které byly příslušné k výkonu trestní pravomoci ve věcech správních, stanovil zákon č. 125/1927 Sb. a nařízení, která jsem uvedla v předchozí kapitole (kapitola 2.). Dle zákona byly příslušné politické úřady: okresní úřady a státní policejní úřady v první stolici, zemský úřad a ministerstvo vnitra v druhé stolici, jestliže tato pravomoc nebyla svěřena soudním orgánům. (čl. 6 zákona 125/1927 Sb.). Z čl. 8 předmětného zákona (zákon č. 125/1927 Sb.) je patrna dvojinstančnost řízení: Pokud opravný prostředek není vyloučen, lze se odvolat proti rozhodnutí okresního úřadu k zemskému úřadu a rozhoduje-li tento úřad sám v první stolici, lze se odvolat proti jeho rozhodnutí k příslušnému ministerstvu. Na rozdíl od kriminálního deliktu se správní delikt odlišuje v tom, kdo delikt postihuje, v tomto případě správní orgán a trest je vždy ukládán za spáchání správního deliktu.

Předpisy upravující procesní část trestního práva správního pocházejí stejně jako předpisy hmotné práva správního trestního z II. poloviny 19. století. Do výčtu pramenů můžeme zařadit tyto předpisy: cís. nařízení č. 96/1854 ř.z., o výkonu opatření a nálezů politických a policejních úřadů tzv. „prügelpatent“, min. nařízení č. 61/1855 ř.z., jimiž byly ustanoveny úřady, kterým náleží vyšetřování a trestání přestupků, jež nejsou prohlášeny za trestné činy v trestním zákoně a jímž zároveň se stanoví řízení, které se má při tom zachovávat, min. nařízení č. 198/1857 ř.z., o všeobecné trestní sankci na správní přestupky, min. nařízení č. 34/1858 ř.z., o řízení o administrativních přestupcích, min. nařízení č. 31/1860 ř.z., o odvolání a mimořádném právu zmírňovacím a právu milosti, zákon č. 101/1896 ř.z., o postupu při podávání opravných prostředků.

Období první poloviny 20. století vydalo další předpisy, které též tuto oblast upravovaly, krátce o správním řízení pojednává zákon č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy, vládní nařízení č. 51/1936 Sb., o organizaci policejní správy a služby a o některých jiných opatřeních v oboru vnitřní správy. Z dob okupace vzešly tyto předpisy: vládní nařízení č. 57/1943 Sb., o sjednocení sazeb pokut za správní přestupky, nařízení ministra vnitra č. 210/1944 Sb., o zjednodušení správního řízení. Roztříštěnost úpravy nebyla pochopitelně žádoucí, ministerstvo vnitra chtělo tento stav změnit tím, že vypracovalo osnovu k zákonu o správním trestním právu a řízení. Osnova byla dvakrát prezentována parlamentu, avšak uvedení v život se nedočkala.

Správní řízení trestní se zahajuje podle zásady oficiality z moci úřední, ve výjimečných případech může podat návrh na zahájení procesu osoba, které bylo utrháno na právech. Celý proces provází zásada ústnosti, kdy je vyslechnuta osoba obviněného a svědci. Jednání je ústní z toho důvodu, aby si správní soudce vyslechnul všechny relevantní informace obou stran a aby na základě jejich výpovědí vynesl „spravedlivé“ rozhodnutí.

Správní řízení trestní bylo dvojího druhu, a to řízení mandátní nebo řádné řízení. Řízení mandátní se zahajuje za předpokladu, že politický úřad nebo osoba soukromá na základě vlastního pozorování oznámí porušení norem správního práva trestního a úřady, jež jsou příslušné spor řešit dospějí k závěru, že je nade vší pochybnost, že přestupek byl spáchán, vydají bez dalšího trestní příkaz obsahující uložení peněžité pokuty. Trestní příkaz musí splňovat zákonem předepsané požadavky 1) *přesnou kvalifikaci přestupku* 2) *jméno osoby nebo úřadu, který činil trestní oznámení* 3) *uložený trest nebo právní předpis, podle kterého byl uložen* 4) *poučení, že obviněný může do 8 dnů ode dne doručení trestního příkazu ohlásit u politického úřadu I. stolice písemně nebo protokolárně odpor a uvést obranné prostředky, že však trestní příkaz bude vykonán, nepodá - li obviněný odpor v uvedené lhůtě*²⁷. Tento druh správního řízení nevyžaduje přítomnost osoby, o jejíž vině je rozhodováno. Rozhodnutí o vině či nevině je zasláno obviněnému písemně.

Jestliže nemůže být zahájeno řízení mandátní např. se jedná o osobu mladistvou nebo sazba peněžitého plnění by přesahovala 30 Kč, nebo jestliže obviněný podá odpor proti trestnímu příkazu, musí být zahájeno řádné řízení. Aby mohlo být započato v procesu, je třeba, aby byla obviněnému doručena obsílka, že se má dostavit k výslechu. Jednání je veřejné a je prováděno ústně s tím, že

²⁷ Hoetzel, J. Československé správní právo, Část obecná, 2. vydání, Praha: Melantrich, 1937, s. 77

důležité a podstatné body jednání se zapisují do *tzv. trestního rejstříku o 8 rubrikách* (to platí pro řádné řízení)²⁸. Pro případy, kdy záznamy učiněné do rejstříku by byly nepostačující, zahajuje se ve výjimečných případech *tzv. protokolární řízení*, které předchází řízení doplňuje o výpověď obviněného a svědků nejen zapsané v rubrice rejstříku, ale provede se obsáhleji do protokolu. Celý proces probíhá na základě zásady hospodárnosti řízení, je třeba aby byl spor vyřešen co nejrychleji, aby nebyly zbytečně projednávány skutečnosti, které nejsou podstatné a pro spor důležité.

Finální částí celého řízení je vydání rozhodnutí. Úřad může dospět k závěru, že obviněnému nebyla prokázána vina a tudíž mu nelze uložit trest nebo, že vina byla prokázána a pak trest je uložen vydáním *tzv. trestního nálezu*. Forma může být ústní nebo písemná. Nález mimo jiné musí obsahovat, jaký trest byl pachateli uložen, buďto je možné uložit trest peněžitý nebo vězení. Je možná i kombinace obou trestů. Znakem řádného a spravedlivého procesu je rovněž poučení obviněného o možnosti podání opravných prostředků proti nálezu. Nelze se odvolat proti peněžitě pokutě, která nepřesahuje 1000 Kč. Nesouhlasí-li obviněný s vynesným rozsudkem, má právo do 24 hodin po vynesení rozsudku ohlásit, že využívá svého práva podat rekurs a do 3 dní musí podat buď ústně, písemně nebo telegraficky odvolání u první stolice. Vykonatelnost rozhodnutí se posouvá do doby, kdy je pravomocně rozhodnuto o odvolání. Poté, co úřad I. instance obdrží odvolání, postupuje ho zemskému úřadu, který je příslušný pro odvolání proti rozhodnutí I. stolice. Zemský úřad nesmí zrušit rozhodnutí úřadu I. instance ani zpřísnit trest uložený I. stolicí, přísluší mu pouze prozkoumat rozhodnutí a buď ho potvrdit, vrátit úřadu I. stupně k přepracování, nebo nařídit nové jednání ve věci. Cele trestní řízení správní je dvojinstanční, proto rozhodnutí vynesené zemským úřadem je konečné.

Vykonatelnost rozhodnutí byla záležitostí exekučního řízení. Pokuty uložené v trestním řízení správním plynuly do chudinského fondu místa, kde byl přestupek

²⁸Dusil, V. Trestní právo a řízení správní. Slovník veřejného práva československého. Svazek IV. Praha: Eurolex Bohemia. 2000, s.935

Trestní rejstřík: 1) běžné číslo 2) jméno a příjmení, stáří, stav, živnost nebo zaměstnání obviněného a jeho pobyt 3) jméno a příjmení, stáří, stav, živnost nebo zaměstnání a pobyt žalobce, poškozeného nebo osoby, která učinila oznámení 4) označení přestupku, který se přičítá obviněnému 5) doznání obviněného nebo to, co provedl k svému ospravedlnění (jen v podstatných bodech) 6) výpovědi svědků a znalců ve prospěch obviněného nebo proti němu (jen závažné body) 7) to, co bylo vzato za zjištěno, a dále, na základě kterých původních prostředků to úřad má za prokázané 8) obsah a datum nálezu, jakož i označení normy, jejíž přestoupením byl obviněný uznán vinným a úřední podpis 9) odškodnění, které bylo vysloveno nálezem 10) datum vyhlášení nálezu 11) den, kdy nález byl vykonán 12) poznámky

spáchán, později však výnos z pokut náležel státu.

Z mého předešlého výkladu je možné konstatovat, že právní úprava trestního práva správního byla značně nedostatečná a existovalo velké množství předpisů, které tuto oblast upravovaly, to ovšem stejně nevedlo k vydání kodexu, který by tento stav změnil. První ucelená úprava trestního práva správního (včetně předpisů procesních) spatřila světlo světa až v roce 1950 v rámci právníkové dvouletky.

2.3. Disciplinární právo

V souvislosti se správním trestáním je třeba se zmínit o disciplinárním právu, které bylo jeho součástí. *Disciplínou nazývá se kázeň a pořádek uvnitř nějakého společenské instituce, jako je např. úřednický organismus státu nebo jiného zaměstnavatele, vojsko, církev, škola*²⁹. Bylo to právo, které upravovalo vztahy v rámci státní instituce respektive porušení určitých povinností zaměstnance. Mělo udržet kázeň uvnitř instituce. Předpisy upravující tuto oblast byly různorodé. Ke sjednocení problematiky disciplinárního práva došlo zákonem č. 15/1914 Sb., o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů - tzv. „služební pragmatika“.

Každé porušení právní povinnosti je sankcionováno, ne jinak tomu je u disciplinárního práva, kdy při jeho porušení nastupuje disciplinární trest, kterým jsou osobě, která se porušení dopustila, odebrány určité statky (např. snížení platu) či ztráta hodnosti. Nebyl vymezen žádný katalog skutkových podstat, které by určovaly disciplinární delikt, byl vymezen pouze v generální definici jako „*porušení služební povinnosti v podobě služebních nepořádků a služebních přečinů*“³⁰.

Povinnosti, které musel zaměstnanec dodržovat, byly stanoveny v jednotlivých služebních pragmatikách - např. úřednické ř. z. č. 15/1914, učitelské ř. z. č. 319/1917, služebními řády a nepřeberné množství předpisů pro advokáty a notáře a jiné osoby, zaměstnané ve státní správě. Podle toho, kdo disciplinární delikt spáchal, se disciplinární tresty dělily na 1) soudcovské disciplinární tresty (srážky na služném, odklad postupu, přeložení, pensionování, propouštění, napomenutí, důtka) 2) úřednické disciplinární tresty - tato skupina trestů postihovala úředníky ve službě politické a policejní 3) vojenské disciplinární tresty

²⁹ Hácha, E. Disciplinární právo. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. Praha: Eurolex Bohemia. 2000, s.879.

³⁰ Mates, P. a kol. Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha: C.H.Beck. 2010, s.8

4) disciplinární tresty notářů a advokátů (písemná důtka, pokuty peněžité, suspenze do 1 roku, sesazení z úřadu) 5) disciplinární tresty členů živnostenských a obchodních komor.

3. Pojem trestní právo správní a jeho prameny

*Trestní právo správní je soubor právních norem jednak stanovících správní delikty, odpovědnost a trest za ně, jednak upravujících řízení, v němž se o těchto deliktech a trestech za ně rozhoduje.*³¹ Z uvedené definice lze na pojem trestního práva správního pohlížet ve dvou rovinách. Za prvé je součástí obecného veřejnoprávního trestání a za druhé spadá do správního práva jako takového. Ráda bych stručně nastínila druhou rovinu pojmu správního práva trestního, a to tu, že trestní právo správní je jedním z mnoha odvětví obecného správního práva.

3.1. Socialistické správní právo

Vzhledem k tomu, že komunistická ideologie zavrhlá dělení práva na soukromé a veřejné, jakožto buržoazní přežitek, s tím že v socialistickém státě, kde všechen majetek patří všem a občané státu se podílí na jeho řízení, dělení práva na soukromé a veřejné postrádá významu, není proto správné říci, že správní právo zaujímalo své místo na straně veřejného práva. Správní právo bylo teorií definováno například jako *souhrn právních norem, které upravují organizaci a činnost orgánů státní správy, jejich vztahy k občanům a vztahy těchto orgánů navzájem. Administrativní právo souvisí nejtěsněji se státním právem a je jeho částí v tom smyslu, že zachycuje organizaci a činnost části orgánů státní moci. Administrativní právo je tedy částí státního práva, jež se oddělila jako samostatné odvětví práva.*³² Další zdroj (sovětská učebnice správního práva) definoval správní právo jako *souhrn právních norem, které při organizaci a uskutečňování výkonné a nařizovací činnosti státních orgánů upravují společenské vztahy mezi občany a orgány státu, mezi společenskými organizacemi a orgány státu a mezi orgány státu navzájem a vymezují jak práva a povinnosti občanů a společenských organizací v oblasti této činnosti, tak i organizaci a pravomoc a odpovědnost výkonných a nařizovacích orgánů prakticky uskutečňujících úkoly spojené s dovršením výstavby socialismu a postupného přechodu od socialismu ke komunismu*³³. Z uvedených definic lze dovodit, že sférou zájmů správního práva jsou vztahy, které vznikají ve

³¹ Mikule, V. Poznámky k českému trestnímu právu správnímu. Pocta Otovi Novotnému k 70. narozeninám. Praha, 1998, s. 57

³² Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita 2009, s. 612

³³ Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické etc., cit. d., s. 612

sféře státní správy, jsou to vztahy společenské na úseku hospodářství, kultury a dalších částí společenského života.

Základní principy správního práva byly *lidový, třídní charakter státní správy a správního práva, tvůrčí a organizátorská úloha státní správy a správního práva v řízení hospodářství a kultury a využívání bohatých zkušeností státní správy sovětské a sovětského správního práva*³⁴. Nejdůležitějším principem, který se prolínal napříč celým právním řádem (v mnoha případech byl i kodifikován), byla vedoucí úloha komunistické strany, která udávala směr, jakým se má společenský život ubírat a dbala na správnou realizaci politiky vládnoucí třídy. Vliv komunistické strany ve státní správě byl realizován vydáváním základních politických směrnic, podle nichž se řídily všechny oblasti společenského a státního života. Aby byly tyto směrnice správně aplikovány a prováděny, bylo třeba, aby orgány byly obsazeny lidmi, kteří byli oddáni vládnoucí straně, proto na tato místa byli většinou dosazováni představitelé komunistické strany. Veškerá činnost, která se odehrávala ve státní správě, byla stranou kontrolována. Probíhaly tzv. prověrky, které měly zjistit případné nedostatky.

Účast pracujícího lidu na státní správě měl být projevem demokratických principů socialistického státu. Bylo proklamováno, že masy pracujících mají rozhodující vliv při řešení úkolů ve státní správě, a že lid je tím, který kontroluje správné fungování státní správy. Účast lidu na státní správě měla formu zastupitelských sborů, které vůli lidu vyjadřovaly ve svých aktech závazných pro orgány státní správy. Další formou participace dělnické třídy na řízení státu byl vznik různých orgánů (kolegiální, poradní, iniciativní), jejichž členy byli právě občané Československé republiky.

Mezi hlavní principy správního práva je nutné zařadit i princip socialistické zákonnosti, který byl pojímán jako stěžejní princip pro správné fungování socialistické státní správy. Princip socialistické zákonnosti vyjadřuje přísné a přesné zachování zákonů a ostatních právních předpisů všemi orgány státní správy, organizacemi a občany³⁵.

Tak jako jiná právní odvětví i správní právo bylo vystaveno na marxisticko-leninských idejích, s tím že nejvíce byl zdůrazňován třídní obsah práva, v realitě to ale byla vůle vládnoucí strany. Správní právo se mělo podílet na výstavbě

³⁴ Delong, V. K analýze lidového vývoje vědy správního práva a k základním úkolům jejího dalšího rozvoje. Právník č. 4/1975.

³⁵ Lukeš, Z. Československé správní právo. Praha: 1981, s. 31

socialistické společnosti, tím že uvádělo v život normy upravující vztahy ve státní správě. Normy správního práva dále upravovaly působnost a pravomoc orgánů státní správy, vztahy s nimi související a formy správní činnosti. Největší důraz byl kladen na oblast hospodářství, která byla komunistickou stranou nejvíce sledovanou sférou, a proto bylo třeba, aby i právní úprava a její následná realizace byla bezchybná. *Správní právo zabezpečuje správné spojení direktivních úkolů vyšších orgánů státní správy s ekonomickými nástroji a vystupuje jako regulátor napomáhající optimálnímu využívání objektivních zákonitostí rozvoje státního řízení společnosti a uskutečňování jejich ekonomických zákonů*³⁶. Úloha správního práva spočívala v rozvoji a ochraně společnosti na rozdíl od zásahového charakteru správního práva, který byl symptomatický pro buržoazní stát.

Tak jako každé jiné odvětví práva i správní právo má svou určitou systematiku. Podle toho, co jednotlivé normy upravují, dělíme správní právo na obecnou a zvláštní část. Obecná část upravuje instituty, které jsou stejné pro všechny vztahy správního práva, naopak zvláštní část zavádí instituty, které se vztahují na specifickou část vztahů správního práva.

Obecná část zahrnuje tyto pojmy a instituty: - správní orgány, působnost, pravomoc a strukturu orgánů, vzájemné vztahy správních orgánů i jejich vztahy k jiným orgánům a organizacím státu a politického systému, - osoby vykonávající ve správě tzv. státní službu, jejich práva a povinnosti při výkonu správy upravené normami správního práva, - občané a organizace jako subjekty správního práva, - správní proces ve vlastním i širším slova smyslu, zahrnující organizačně správní postupy správních orgánů v oblasti státní správy, - metody státní správy a formy státní správy, - správní odpovědnost (zahrnující přestupky v oblasti státní správy, disciplinární a majetkovou odpovědnost občanů a organizací ve státní správě), - způsoby zajištění socialistické zákonnosti ve státní správě, jako je kontrola, správní dozor, všeobecný dozor prokuratury, soudní přezkoumávání správních aktů, společensko-politická a občanská kontrola, stížnosti a podněty občanů a organizací.

Zvláštní část zahrnuje tyto pojmy a instituty: - normy, jejichž obsahem je správní úprava společenských vztahů správních v různých sférách státní správy, tj. normy, které upravují vztahy v otázkách společných různým odvětvím národního hospodářství, sociálně kulturní výstavby a administrativně politické správy (plánování, financování, technický rozvoj, ceny, práce, mzdy), - normy, upravující správní vztahy při výkonu státní správy v odvětvích oblasti národního hospodářství

³⁶ Lukeš, Z. Československé správní právo. Praha: 1981, s. 45

(průmysl, zemědělství, investiční výstavba, místní hospodářství), - normy upravující právní vztahy při výkonu státní správy v odvětví oblasti kulturně sociální výstavby (školství, zdravotnictví), - normy upravující správní vztahy při výkonu státní správy odvětvích administrativně politické správy (vnitřní správa, zahraniční věci, obrana státu).

Jak jsem již uvedla výše, normy správního práva upravují právní vztahy, které vznikají ve státní správě. Každý vztah vzniká mezi určitými subjekty, ne jinak je tomu i ve správním právu. A kdo jsou ony subjekty, bez nichž by právní vztah nemohl vzniknout? Pro právní vztah ve správním právu je specifické, že vždy je jedním subjektem vztahu orgán státní správy - správní orgán, na druhé straně stojí buď jiný správní orgán nebo občan. Pojem správní orgán je třeba blíže vysvětlit, *orgánem státní správy rozumíme takovou součást státního aparátu, která je orgánem státu a vystupuje jeho jménem, uskutečňuje úkoly a funkce státu výkonnou a nařizovací činností státu, je zřizován zákonem nebo jiným právním aktem jako organizačně právní jednotka se samostatnou působností a pravomocí a jim odpovídající organizační strukturou*³⁷. Orgány členíme podle různých kritérií podle toho, **a) kdo a na jakém právním základě orgány vytváří** : aa) ústavní základ - vláda, ministerstva, rady národních výborů, ab) zákon - republiková ministerstva ac) na základě právních aktů jiných státních orgánů - národní výbory, **b) jaká činnost spadá do jejich kompetence**: ba) všeobecná působnost - vláda, bb) speciální působnost - Státní plánovací komise, **c) podle územní působnosti**: ca) působí na celém území státu - ústřední orgány, cb) působí na určité části území - místní orgány státní správy.

Správní právo je obsáhlou oblastí právního řádu, pro mou diplomovou práci, postačí stručný nástin, který jsem výše uvedla. Mým cílem bylo přiblížit charakter socialistického správního práva, jehož odvětvím je i trestní právo správní, kterým se budu nadále zabývat.

3.2. Správní trestání

Trestní právo správní je poměrně mladou disciplínou, jeho začátky sahají do druhé poloviny 18. st. Vzniklo, jako reakce na potřebu státní správy upravit vymahatelnost norem správního práva a na druhé straně jako ochrana práv jednotlivce. Trestní právo správní je subsystémem obecného správního práva.

³⁷ Lukeš, Z. Československé správní právo. Praha: 1981, s. 70

Správním právem trestním nazýváme tu součást správního práva, která se zabývá deliktním (protiprávním) jednáním v oblasti veřejné správy³⁸. Jak jsem již v předchozí kapitole uvedla, správní trestání je součástí veřejnoprávního trestání, které rozhoduje o vině a trestu za porušení práva.

Vedle správního trestání se v teorii objevuje i soudní trestání, na jedné straně stojí správní delikt, na druhé straně trestný čin. Je potřeba najít hranici mezi oběma delikty. Co je správním deliktem? A co je trestným činem? Společné pro oba dva delikty je to, že musí dojít k porušení právní povinnosti a ten, jenž tuto povinnost porušil, bude za tento stav odpovědný. Vezmeme-li v úvahu kritérium společenské nebezpečnosti, je zde již patrný rozdíl mezi oběma delikty. Soudní delikty vykazují mnohem větší míru společenské nebezpečnosti, než-li delikty správní. V souvislosti se správními delikty se mluví o společenské škodlivosti narozdíl od soudních deliktů, kde se užívá termínu společenské nebezpečnosti. Soudní delikty jsou mnohem těžšího charakteru a i sankce za protiprávní chování jsou mnohem větší než-li u deliktů správních.

Rozdíl můžeme pozorovat i v objektech deliktu (to, co je právem chráněno), u správních deliktů je to výkon veřejné správy a u soudních deliktů se jedná o ochranu osobnosti člověka. Ve chvíli, kdy je porušena právní povinnost ve sféře státní správy, vzniklou poruchu a škodlivé následky s ní spojené odstraňují orgány státní správy. U soudních deliktů je trestní pravomoc v rukou sudu. Zde se naskytá otázka, zda-li správní orgán, který zde zastává více rolí, je žalujícím a současně i orgánem, který v dané věci rozhoduje, může rozhodnout spravedlivě. Panuje zde totiž určitá nerovnost subjektů, neboť správní orgán může rozhodnout tak, aby byly v první řadě uspokojeny zájmy tohoto orgánu, není tedy objektivně nezávislým orgánem narozdíl od soudního procesu, kde jsou jednotlivé role zastávány různými subjekty a zásada spravedlivého procesu, je zde naplňována více, než - li u správních orgánů.

Vrátíme-li se do druhé poloviny 19. století, kdy se trestní právo začíná etablovat jako rovnocenný partner dalších právních odvětví, byla pravomoc ve věcech správního trestání svěřena do pravomoci soudů, a bylo to právě z důvodu, aby byl proces veden spravedlivě a nedocházelo k prosazování státních ambicí na úkor práv jednotlivce, neboť činnost správních orgánů byla vykonávána v rámci zákona, a nikoliv na jeho základě. Tento stav nebyl dlouho udržitelný, soudy byly zahlcovány velkým množstvím drobných deliktů, projednávání deliktů trvalo

³⁸ Sládeček, V. Obecné správní právo. 2. vydání. Praha: Aspi, 2009, s.183

dlouhou dobu, v důsledku toho pak efektivnost uloženého trestu byla nízká. Výsledkem toho bylo přenesení pravomoci ve věcech správně trestních na státní orgány.

Co tedy spadá do sféry správního trestání: a) *zaviněná jednání, kterými se porušuje konkrétní správní povinnost ve sféře státní správy. Jde o porušení veřejnoprávních povinností, to je povinností ve vztahu k státu, které jsou pozitivně vymezeny v právní normě, kterou vykonává správní orgán, jakož i porušení příkazu nebo zákazu vydaného na základě této normy správním orgánem* b) *zaviněné jednání, kterými se narušuje výkon státní správy, aniž byla porušena povinnost výslovně stanovená ve zvláštním právním předpise. Jde o případy, kdy povinnost je stanovena negativně a vyplývá nikoli ze zvláštního právního předpisu, ale z právní normy, která správní orgán zmocňuje určité jednání postihnout (např. kdo poruší noční klid, bude potrestán)*³⁹. V obou případech správní delikt spočívá v porušení povinnosti, která je spjata s výkonem státní správy, objektem je tedy pořádek státní správy.

3.2.1 Pojmové znaky správního deliktu (přestupku)

*Správní přestupek je zaviněné protiprávní jednání nebezpečné pro společnost, jehož znaky jsou uvedeny v zákoně.*⁴⁰

Abychom mohli mluvit o správním deliktu, je nutné, aby byly naplněny základní pojmové znaky. V první řadě musí nastat protiprávní jednání, které bude připisováno fyzické osobě nebo organizaci a za toto protiprávní jednání lze uložit sankci. Důsledkem porušení právní povinnosti je správní odpovědnost, jedná se o spojené nádoby, které spolu úzce souvisí. Existence správní odpovědnosti je podmíněna tím, že zde musí existovat subjekty správního práva. Na jedné straně stojí odpovědný subjekt a ten, jež nárok uplatňuje je subjektem oprávněným. Obecně platí, že správní odpovědnost může uplatnit jen správní orgán. Správní odpovědnost se projevuje: a) *z pohledu toho, kdo ji uplatňuje, jako realizace prostředků správního donucení. Jejím obsahem je v tomto případě realizace oprávnění správního orgánu použít donucovacího prostředku, oprávnění, které je reakcí na porušení práva, b) z pohledu toho, kdo odpovídá za protiprávní jednání, jako právní povinnost nést právní následky tohoto jednání. Tyto právní následky*

³⁹ Červený, Z. Správní delikt (úvaha o příští právní úpravě). Socialistická zákonost č. 4/ 1969.

⁴⁰ Lukeš, Z. Československé správní právo. Praha: 1981, s. 187

nejdou přitom něčím, co si odpovědný subjekt způsobuje sám sobě. Nejde ani o právní následky, které nastupují automaticky, tedy samotným faktem protiprávního jednání⁴¹.

Protiprávní jednání spočívá buď v konání nebo opomenutí nějaké povinnosti. Je to chování, které je v rozporu s právní normou. Tato protiprávnost musí být ale stanovena i zákonem, není-li, nejedná se o delikt. To znamená, že jednání musí mít znaky některé ze zvláštních skutkových podstat přestupků, které jsou uvedeny v zákoně nebo znaky obecné skutkové podstaty. Jestliže tyto znaky nenaplnuje, nejde o správní delikt, i když jde o porušení právní povinnosti.

Subjektivní odpovědnost (nebo-li odpovědnost za zavinění) je stěžejním principem správního trestání, jestliže není zavinění prokázáno, není osoba za delikt zodpovědná. Na rozdíl od objektivní odpovědnosti, kdy subjekt odpovídá za porušení právní povinnosti bez ohledu na to, zda-li tento stav zavinil. Není-li tedy zavinění zodpovědné osobě prokázáno, nemůže jí být ani tento protiprávní stav připisován. Rozlišuje se mezi zaviněním úmyslným a nedbalostním.

Obecným znakem správního deliktu je odpovědná osoba, tou je zde míněna fyzická osoba, která je způsobilá k právním úkonům a je schopna rozpoznat protiprávnost svého jednání. Právní osoba nemůže být odpovědná za spáchání přestupku, vždy je odpovědný ten, kdo jedná jménem organizace.

S porušením chování stanovené právní normou je spojena i sankce⁴², kterou stanoví zákon. Účelem uložení trestu je mimo jiné prevence proti spáchání dalšího správního deliktu, zároveň má však uložený trest vychovávat osobu, která se dopustila protiprávního jednání, aby se v budoucnu takového chování vyvarovala. Není pravidlem, že za každý spáchaný správní delikt musí být uložena sankce, od potrestání je možné za splnění určitých podmínek i upustit.

Nullum crimen sine lege - žádný trest bez zákona. Jedná se o zásadu legality, která se promítala i do správního práva trestního. Touto zásadou byla vyloučena libovůle správních orgánů, které nemohly tresty ukládat podle svého uvážení, ale byly vázány zákonem, protože posuzovat určitý skutek jako správní delikt bylo možné toliko v případě, že jeho znaky byly popsány v zákoně. Správní orgány mohly za tento skutek uložit pouze trest, kterým na daný delikt tento zákon pamatoval. Naopak ve vztahu občana k správním orgánům se pak posiloval prvek

⁴¹ Lukeš, Z. Československé socialistické správní právo. Obecná část II. díl. Praha: 1970, s. 102

⁴² Hendrych, D. Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, s. 429

Sankce: je právním následkem přestupku, může být uložena jen za spáchaný přestupek jeho pachatelem na základě zákona.

právní jistoty.

3.2.2. Skutková podstata přestupků

Skutková podstata je souhrn typických, základních, právně relevantních znaků určitého právního institutu. Pokud osoba naplní svým jednáním takové znaky, naplní skutkovou podstatu, což s sebou přináší právní následky stanovené příslušnou právní normou. Pomocí znaků skutkové podstaty je vyjádřen základní charakter, význam a důvod existence daného právního institutu (u správního deliktu je to společenská škodlivost takového činu)⁴³. Tyto znaky jsou vymezeny v tzv. generální klauzuli, která bývá vyjádřena dosti abstraktně, což připouští širší možnost výkladu, obsahuje obecné a společné znaky pro všechny přestupky. Jestliže jsou znaky v uvedené v generální klauzuli naplněny, dojde ke vzniku přestupku.

Vedle obecných znaků, zákon stanoví konkrétní znaky, které určují konkrétní správní delikt. Tyto specifické skutkové podstaty jsou většinou uváděny ve zvláštních částech zákona. Když se podíváme na strukturu norem, které popisují skutkové podstaty, najdeme zde dispozice blanketní, které odkazují na další právní úpravu, a vedle nich se zde objevují dispozice popisné, které samy konkretizují jednání, které dává vzniknout přestupku.

S problematikou přestupků souvisí i jejich kodifikace. Před rokem 1950 existovalo velké množství právních předpisů z oblasti správního práva, které obsahovaly ustanovení o porušení právní povinnosti a v návaznosti na to i ustanovení upravující, které porušení je kvalifikováno jako přestupek. Skutkové podstaty přestupků nebyly kodifikovány v jednom předpise, právní úprava byla roztržštěná a nepřehledná. Tento stav se změnil až vydáním trestního zákona správního č. 88/1950 Sb. (k tomu blíže v dalším bodě).

Každá skutková podstata je charakterizována určitými znaky, mezi ně řadíme: **a) objekt, b) objektivní stránka, c) subjekt, d) subjektivní stránka**. Objektem, nebo-li obecným předmětem, je to, co je zákonem chráněno. V případě správního práva trestního právo chrání společenské vztahy (zájmy), mezi ně řadíme výkon státní správy, veřejný pořádek a socialistické soužití občanů. Teorie rozlišuje, vedle obecného objektu, další dva druhy objektů, jestliže norma upravuje konkrétní společenský vztah, jedná se o individuální objekt, a druhový objekt, který je

⁴³ URL:< http://cs.wikipedia.org/wiki/Skutkov%C3%A1_podstata [cit. 2012-10-03]

společný určité skupině přestupků, které spadají do jedné kategorie (např. přestupky na úseku zemědělství a lesnictví).

Objektivní stránka přestupků má tyto charakteristické znaky, a sice, že subjekt musí určitým způsobem jednat, toto jeho jednání vyvolá určitý (protiprávní) následek, který je v příčinném vztahu k jednání. *Jednání je definováno jako projev vůle ve vnějším světě. Jednání má tedy svoji vnitřní složku (volní), která řídí pohyb, a složku vnější (projev vůle)*⁴⁴. Aby bylo jednání znakem skutkové podstaty, musí se jednat o jednání, které porušuje právní povinnost, nejedná se tedy o jakékoliv jednání. Právní povinnost může být porušena buď konáním (osoba jedná způsobem, který zákon nedovoluje či dokonce zakazuje) nebo opomenutím (osoba byla povinna určitým způsobem jednat, ale neučinila tak). Formy (způsoby) jednání bývají uvedeny v dispozicích jednotlivých skutkových podstat (např. § 111 zák. č. 88/1950 Sb. - kdo zhotoví úřední razítko veřejného orgánu bez úřední písemné objednávky). Následkem porušení právní povinnosti je porušení nebo ohrožení zájmů společenských vztahů, které jsou objektem přestupku. S porušením právní povinnosti je vždy spojen nějaký následek, který nemusí být v normě blížeji specifikován. Musí zde existovat příčinná souvislost mezi jednáním a následkem, absentuje-li, nemůže být osobě spáchání přestupku připisováno.

Aby mohl být přestupek spáchán, je potřeba existence subjektu, který se tohoto protiprávního jednání dopustí. Subjektem podle správního práva trestního je každý československý občan i cizinec. Vedle obecného subjektu existují i konkrétní subjekty. Konkrétním subjektem se rozumí osoba, která má z povahy svého postavení určitou povinnost jednat. Aby mohl být subjekt odpovědný za své chování, musí mít způsobilost k právním úkonům (dosažením věkové hranice, která je stanovena zákonem) a způsobilost deliktů. Dále musí být v době spáchání přestupku příčetný, nesplňuje-li tyto podmínky, je u něj vyloučeno stíhání za delikt.

Subjektivní stránka je obligatorním znakem každého přestupku. Jedná se o zavinění⁴⁵. Teorie rozlišuje dvě formy zavinění, a to úmysl a nedbalost. Správní právo trestní zná obě dvě formy zavinění, pro trestnost deliktu postačuje nedbalostní jednání, není-li výslovně zákonem uvedeno, že je třeba úmyslné

⁴⁴ Mates, P. a kol. Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha: C.H.Beck. 2010, s.63

⁴⁵ URL < <http://cs.wikipedia.org/wiki/Zavin%C4%9Bn%C3%AD> > [cit. 2012 - 13 - 03]

Zavinění (lat. *mens rea*) v právu je subjektivní vztah (vůle, vědomí nebo nedbalost) osoby k předpokládaným nebo možným následkům nebo zakázanosti jejího jednání, jimž je někomu způsobena újma nebo které je protiprávní.

zavinění.

3.2.3 Trest jako následek přestupku

Každé protiprávní jednání, jehož protiprávnost je stanovena zákonem, má být potrestáno. Možnost uložit sankci vyplývá z toho, že jednání má znaky některé skutkové podstaty přestupku. Trest je charakterizován těmito základními znaky: *je prostředkem státního donucení, je specifickou újmou (osobní nebo majetkovou), která postihuje toho, kdo se přestupku dopustil, je negativním oceněním přestupku a osoby, která se ho dopustila, lze jej uložit jen v případech stanovených zákonem (žádný trest bez zákona), může jej uložit jen k tomu zmocněný státní orgán*⁴⁶.

Kodex upravující správní právo trestní obsahuje systém trestů, které jsou ukládány za jednotlivé správní delikty. Trestní zákon správní č. 88/1950 Sb. rozlišoval tresty hlavní (odnětí svobody, veřejné pokárání, pokuta) a vedlejší (propadnutí jmění, zákaz činnosti, zákaz pobytu, propadnutí věci, uveřejnění nálezu). Funkce jednotlivých trestů byla různá, v první řadě byl kladen akcent na represivní funkci trestu, byly ukládány nepřiměřeně tvrdé tresty, jejichž cílem bylo porušitele právní normy tvrdě postihnout. V případě, že porušitel otevřeně svým jednáním vyjadřoval antagonistický postoj vůči socialistickému zřízení, bylo úlohou trestu, aby upustil od svého jednání (ideálně jednou provždy). Z historie je však zřejmé, že potrestání jedince otevřeně brojícího proti socialistickým principům, mělo být (a bylo) především exemplárním, a to vždy tak, aby bylo postaveno na jisto, že socialismus si vládnoucí garnitura rozvracet nenechá. V druhé řadě byl trest jakýmsi morálním opatřením, měl působit výchovně na pachatele deliktu.

3.3. Prameny trestního práva správního

Každé pravidlo chování, které lze zabezpečovat a vynucovat státní mocí, je právní normou. Několik právních norem, které upravují určité společenské vztahy, tvoří právní předpis, neboli normativní akt. Budeme-li zkoumat formu této právní normy, zabýváme se otázkou pramenů práva. Pramen práva rozlišujeme ve formálním a materiálním smyslu. Ve formálním smyslu *jde o formy, které obsahují právní normy, dodávají obsaženým v nich pravidlům charakter práva. Pouze takové pravidlo chování, které má státem uznanou formu pramene práva, je právní*

⁴⁶ Lukeš, Z. Československé socialistické správní právo. Obecná část II. díl. Praha: 1970, s. 135

*normou*⁴⁷. Mluvíme-li o pramenech práva v materiálním smyslu, zkoumají se společenské vztahy, které měly vliv na vznik právní normy a jsou jejím obsahem, tzn. *zdroje obsahu práva, prameny determinující obsah právních norem – např. stav v dané společnosti, státu a politického režimu, její tradice a zvyklosti, technologickou, ekonomickou a kulturní úroveň. V zásadě se materiálními prameny práva rozumí společenskohistorický kontext, ve kterém právo vzniká*⁴⁸. O pramen práva se tedy jedná, byl-li vydán československým státním orgánem, který je k tomu příslušný, a má předepsanou formu. Prameny trestního práva správního jsou tedy normativní akty, které mají předepsanou formu, a obsahují normy trestního práva správního.

Normativní akty jsou výsledkem legislativní činnosti orgánů státní moci, užívá se pro ně označení, právní předpis (či kodex) a jsou základním pramenem práva v určitém typu právní kultury. Prameny práva lze dělit podle různých kritérií, podle toho, jaký státní orgán pramen práva vydává; podle stupně jejich právní síly a podle toho, zda-li se jedná o prvotní nebo odvozený normativní akt.

V Československé socialistické republice pravomoc vydávat zákony náležela Národnímu shromáždění, spadají sem (do rozsahu zákonodárné moci Národního shromáždění) jak běžné zákony, tak ústavní zákony. Na normotvorbě se dále podílelo předsednictvo Národního shromáždění, a to formou opatření (mají stejný právní význam jako zákon), které vydává v situacích a za podmínek uvedených v úst. zák. č. 150/1948 Sb., Ústava ČSR. Mezi prameny práva řadíme i normativní akty vydané Vládou ČSR, jedná se o prováděcí předpisy, nemůžou nahradit či doplnit zákon. Výčet orgánů a aktů, které tyto orgány vydávají, není konečný, dalšími státními orgány podílejícími se na normotvorbě jsou ministerstva, národní výbory a jiné správní úřady.

Normativním předpisem nejvyšší právní síly je ústavní zákon, v ČSR to byl úst. zák. č. 150/1948 Sb., Ústava ČSR. S Ústavou musí být v souladu všechny zákony a ostatní právní předpisy. Ústava ČSR je i základním pramenem práva trestního práva správního, o správním trestání se zmiňuje kapitola sedmá § 135 odst. 2 úst. zák. č. 150/1948 sb., „Soudní moc ve věcech trestních přísluší soudům trestním, pokud podle obecných předpisů nemají být trestní věci projednávány v trestním řízení správním“. Došlo k zásadním změnám v oblasti správního trestání, nově byly

⁴⁷ Gerloch, A. Teorie práva. 3. vydání. Plzeň: 2004, s. 74

⁴⁸ Gerloch, A. Teorie etc., cit. d., s. 74

vymezeny pravomoci v oblasti správního trestání.

Jak jsem již výše uvedla, problematika trestního práva správního byla upravena v mnoha předpisech a platily normativní akty přijaté v 19. st. Správní delikty byly upraveny v nepřehledné řadě zákonů. Nutnost kodifikace (zejména mezi částí odborné veřejnosti) byla spatřována i v tom, že normy správního trestání pocházely z různých dob, tudíž byla ztížena i jejich interpretace a celková orientace (nejen) jejich adresátů v těchto normách. Cílem zákonodárce bylo zbavení se ustanovení vyjadřujících zájmy kapitalistické společnosti, které dle zákonodárce zároveň sloužily jako prostředek k persekuci dělnické třídy. Trestní právo správní se mělo stát jakousi zbraní pracujícího lidu proti všem, kdo by narušovali plynulý vývoj společnosti k socialismu. *Nové trestní právo správní, které na rozdíl od soudního práva trestního zajišťuje těsnou souvislost s výkonem veřejné správy, tj. s jejími okamžitými potřebami, musí být zvláště jasným výrazem přesunu třídních sil ve státě*⁴⁹.

Z těchto důvodů bylo třeba tuto oblast kodifikovat do jednoho předpisu. Stalo se tak až v roce 1950, kdy v rámci tzv. právnické dvouletky, byly přijaty dva zákony, zák. č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní a zák. č. 89/1950 Sb., trestní řád správní. Výsledek těchto kodifikací byl podle důvodové zprávy k trestnímu zákonu správnímu spatřován v „dovršení jedné důležité etapy při budování nového lidově demokratického právního řádu“. Byl v nich (v těchto nových kodexech) zdůrazňován třídní charakter práva a účel těchto zákonů byl spatřován v budování socialismu v Československé socialistické republice.

Hmotněprávní část správního trestání upravoval zák. č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, který čerpal inspiraci, co se týče systematiky, v zák. č. 86/1950 Sb., trestní zákon. Předpis byl členěn na obecnou a zvláštní část. Obecná část se skládá ze čtyř hlav: Hlava I. Úvodní ustanovení; Hlava II. Trestní odpovědnost; Hlava III. Tresty a Hlava IV. Zánik trestnosti. Zvláštní část obsahuje jednotlivé skutkové podstaty správních deliktů, skládá se ze sedmi hlav: Hlava I. Ochrana hospodářství; Hlava II. Ochrana práce, zdraví lidu a zásobování; Hlava III. Ochrana pořádku ve věcech veřejných; Hlava IV. Ochrana brannosti; Hlava V. Ochrana kulturního života pracujících; Hlava VI. Ochrana občanského soužití a nakonec Hlava VII. Závěrečná ustanovení.

Procesně právní část správního trestání byla upravena zák. č. 89/1950 Sb.,

⁴⁹ Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 88/1950 sb., trestní zákon správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 471, část 4.

trestní řád správní, který se držel vzoru trestního řádu soudního. Tento předpis upravoval trestní řízení správní, jež bylo v pravomoci národních výborů. Zákon byl upraven v devíti hlavách: Hlava I. Úvodní ustanovení; Hlava II. Obecná ustanovení; Hlava III. Řízení; Hlava IV. Zvláštní řízení; Hlava V. Řízení odvolací; Hlava VI. Změna rozhodnutí mimo odvolací řízení; Hlava VII. Náklady řízení; Hlava VIII. Vykonávací řízení a Hlava IX. Přejícná a závěrečná ustanovení.

Se vznikem dvou kodexů upravujících oblast trestního práva správního byly zrušeny ustanovení předchozích předpisů, které správní trestání upravovaly. § 149 zák. č. 88/1950 Sb. trestní zákon správní⁵⁰, obsahuje generální zrušovací klauzuli. I přes snahu tuto oblast práva zcela sjednotit k úplné unifikaci nedošlo a i nadále byly skutkové podstaty upravovány několika předpisy.

Úpravu správního trestání lze označit za jeden z typických projevů legalizované nezákonnosti, která toto období charakterizovala, což leckdy ještě umocňovala nekompromisní praxe aplikujících orgánů (trestní řád správní dával správním orgánům možnost rozsáhlých a prakticky nekontrolovatelných zásahů do základních práv⁵¹.

⁵⁰ Platnosti, popřípadě použitelnosti pozbývají všechna ustanovení z oboru trestního práva správního a všech předpisů, které upravují věc, na kterou se vztahuje tento zákon.

⁵¹ Mates, P. a kol. Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha: C.H.Beck. 2010, s. 9

4. Hmotněprávní základ trestního práva správního

V této kapitole se pokusím o rozbor hmotněprávní normy trestního práva správního, a to zákona č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní (dále též „*TZS*“).

Zákon je uvozen úvodním ustanovením, které popisuje, jaký cíl předpis sleduje. Na první místo je postavena ochrana lidově demokratické republiky před zásahy buržoasie, která popírá třídnost práva. Ochrana pracujícího lidu ve výčtu účelu zákona zaujímala své místo až na třetím místě, kdy větší důraz byl kladen na socialistickou výstavbu společnosti. Pro vývoj socialistické společnosti bylo důležité, aby lid, který se měl na tomto budování podílet, byl dobře seznámen s principy socialistické zákonnosti, proto trestní právo správní mělo mimo jiné i funkci výchovnou.

Pojem, který se prolíná celým zákonem, je pojem přestupku, definici přestupku jsem uvedla již v předchozí kapitole, společně i s pojmovými znaky charakterizujícími přestupek. Přestupek je tedy *protiprávní jednání odpovědné osoby, jehož znaky jsou uvedeny v zákoně a s nímž zákon spojuje hrozbu sankcí trestní povahy ukládané v rámci výkonu veřejné správy*⁵². Zákon samotný o přesné definici přestupku nemluví, je zde vymezen tak, že přestupkem je jen protiprávní jednání, které není trestné podle trestního zákona soudního. Ustanovení trestního zákona správního se použijí pouze v případě, kdy trestní zákon o těchto deliktech mlčí.

4.1. Působnost zákona

Působnost zákona vymezuje sféru společenských vztahů, které daný předpis upravuje. Uplatňuje se zde několik hledisek, podle kterých se působnost dále dělí na časovou, územní a osobní.

Časovou působnost vymezuje zákon tak, že *trestnost přestupku se posuzuje podle zákona, který platil v době, kdy byl čin spáchán*⁵³. Z uvedeného ustanovení vyplývá, že čin, který má znaky přestupku, je trestný, jen pokud byl trestný v době, kdy se osoba takového protiprávního jednání dopustila (jestliže zákon s takovým jednáním spojuje vznik trestně správní odpovědnosti). Dotčené ustanovení se nepoužije, pokud zákon, který se stane účinným až po spáchání přestupku, by byl pro

⁵² Mates, P. a kol. *Základy správního práva trestního*. 5. vydání. Praha: C.H.Beck. 2010, s. 13

⁵³ §3 odst. 3, trestního zákona správního

dotčenou osobu příznivější (co se trestnosti přestupku týče).

Pokud jde o místní působnost zákona, nachází zde uplatnění princip teritoriality, který znamená, že *trestné jsou přestupky, které byly spáchány na území Československé republiky*⁵⁴. Zákon se vztahuje na všechny přestupky spáchané na území republiky, aniž by rozlišoval, zda za přestupek je odpovědný občan Československé republiky či občan cizího státu. Vedle principu teritoriality platí zásada personality, je vyjádřena taktéž v zákoně tak, že *trestné jsou však také přestupky spáchané v cizině, jimiž československý občan porušil povinnosti, které má mimo území státu*⁵⁵. Jestliže zákonodárce mluví o povinnostech mimo území států, má tím na mysli takové závazky, které má občan Československé republiky vůči Československému státu i mimo území státu. Mezi ně patří např. ohlašovací povinnosti u zastupitelských úřadů v cizině.

V souvislosti s okruhem subjektů, na které zákon působí, mluvíme o osobní působnosti. Norma přesně nestanoví okruh adresátů právní normy, z jednotlivých ustanovení je možno dovodit, že pachatelem přestupku je každá fyzická osoba, která je občanem československého státu, ale i ta, která je cizím příslušníkem.

4.2. Trestní odpovědnost

Jeden z pojmových znaků přestupku je subjektivní stránka, nebo-li odpovědnost za zavinění. Do vydání trestního zákona správního otázka viny nebyla nikde řešena, bylo na uvážení státních orgánů, jak otázku viny rozhodnou. Někdy jim k rozhodnutí o tom, že subjekt přestupek spáchal, postačovalo prosté zjištění skutkového stavu (objektivního), kdy nebylo zkoumáno, jestli odpovědná osoba, přestupek zavinila. *Zásada, že bez viny není trestní odpovědnosti, je jedním ze základních principů socialistického trestního zákonodárství. Má-li být odůvodněno uložení trestu, musí k objektivním znakům trestného činu přistoupit subjektivní důvod trestnosti*⁵⁶. Platí pravidlo, že ke spáchání přestupku postačuje nedbalost, nestanoví-li zákon, že ke spáchání přestupku je třeba úmyslné zavinění. Rozdíl mezi nedbalostí a úmyslem spočívá v tom, že u nedbalosti absentuje složka volní a vědění. Zákon nerozlišuje mezi přímým a nepřímým úmyslem, z § 4 odst. 2 TZS je možno dovodit

⁵⁴ § 3 odst. 1, trestního zákona správního

⁵⁵ § 3 odst. 2, trestního zákona správního

⁵⁶ Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 88/1950 sb., trestní zákon správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 471, část 5.

znaky úmyslu přímého a nepřímého⁵⁷.

Co se týče odpovědnosti právnické osoby (předchozí výklad se týkal osoby fyzické), zákon stojí na zásadě osobní odpovědnosti. Sama právnická osoba není správně odpovědná, odpovědný je ten, jenž za právnickou osobu jedná. Osoba je k takovému jednání povolána sama právnickou osobou. Pověřená osoba je v určitém vztahu k osobě právnické (např. pracovněprávní vztah). Jedná tedy na základě zmocnění. *U kolegiálního orgánů budou trestně odpovědní všichni jeho členové s výjimkou těch, u nichž se zjistí, že nepřivodili trestný výsledek*⁵⁸.

Trestní odpovědnost přestupku zakládá již samotný pokus⁵⁹ o spáchání přestupku. Trestnost pokusu přestupku byla zdůvodňována tím, že je potřeba protiprávní chování, které vede ke spáchání přestupku, zachytit hned v jeho počátcích. Trestnost pokusu neplatí bezvýhradně, pokus je trestný pouze u přestupků úmyslných. Pachatel započne s jednáním, jehož výsledkem by mohlo být spáchání přestupku, ale jestliže od takového jednání dobrovolně upustí, tak v takovém případě není pokus trestný.

Vedle pachatele přestupku zákon umožňuje stíhat i osoby, které se podílely na spáchání přestupku, a to formou návodu či pomoci. Ten, jenž někoho bude navádět ke spáchání přestupku, musí tak činit úmyslně a bez ohledu na to, zda se dostavil výsledek, ke kterému byl dotyčný naváděn, vždy bude tento návod trestný. To samé se týká i pomoci, ta je definována jako *poskytování prostředků, odstraňování překážek, rada, utvrzování v předsevzetí nebo slib přispět po přestupku*⁶⁰. Pomoc může spočívat i v tom, že pomocník usnadní provedení protiprávního jednání, a to třeba tak, že nedá někomu dalšímu příkaz nebo nevykoná dohled. Tato forma pomoci, která napomáhá ke spáchání přestupku, se bude například vyskytovat u přestupků týkajících se ochrany hospodářského provozu, kdy osoba, která je povinna na základě svého postavení činit určitý dozor, tento dozor úmyslně zanedbá, aby ulehčila jiné osobě spáchat přestupek. U návodu a pomoci je trestná již fáze pokusu. Funkce trestního práva správního byla i v jeho výchovném charakteru, což se projevilo právě u právní úpravy návodu a pomoci, návodce či pomocní byli beztrestní, jestliže zabránili ve spáchání přestupku.

⁵⁷ Úmysl přímý a nepřímý: pachatel je trestně odpovědný, jestliže výsledek uvedený v zákoně chtěl způsobit nebo věděl, že jej může způsobit, a pro případ že jej způsobí, byl s tím srozuměn.

⁵⁸ Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 88/1950 sb., trestní zákon správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 471, část 5.

⁵⁹ § 6 odst. 1, trestního zákona správního: Jednání způsobilé přivodit výsledek uvedený v zákoně a pachatelem zamýšlený je pokusem, jestliže tento výsledek nenastane.

⁶⁰ § 7 odst. 2, trestního zákona správního

4.2.1. Věk a přičetnost: instituty důležité pro trestní odpovědnost

Věk a přičetnost řadíme mezi obecné znaky přestupku. Ne každá osoba, která se dopustí přestupku, je trestně odpovědná, důležitou roli zde sehrává věk a momentální psychické rozpoložení jedince. Pachatel, který se dopouští protiprávního jednání, musí v době spáchání přestupku ovládat své jednání a nese právní odpovědnost za svá protiprávní jednání. Mluvíme zde o deliktní způsobilosti (způsobilost k protiprávním jednáním). Deliktní způsobilost je tedy podmíněna dvěma podmínkami, a to věkem a přičetností.

Aby byl subjekt přestupku právně odpovědný, musí dovršit určitého věku. Podle § 9 TZS, není trestně odpovědný, kdo v době spáchání přestupku nedovršil patnáctý rok. Určení věkové hranice bylo podpíráno argumenty, že patnáctým rokem končí povinná školní docházka, státní instituce (škola) ztrácí možnost zasahovat do výchovy a tudíž je třeba, aby tento dohled převzal někdo jiný. Zákon pracuje i s pojmem mladistvé osoby⁶¹ (k tomu podrobněji níže).

Druhým obecným znakem přestupku je přičetnost. Trestní zákon správně pojem přičetnost nevymezil, jsou v něm uvedeny důvody, které vylučují odpovědnost osoby, která při páchaní přestupku byla nepřičetná. Tyto důvody jsou popsány v § 10 odst. 2 TZS takto, kdo pro duševní poruchu nemohl v době spáchání přestupku rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za takový přestupek trestně odpovědný. Pachatel přestupku musí tedy trpět duševní poruchou⁶², aby byl zbaven trestní odpovědnosti. Chování osoby trpící touto poruchou je odlišné od chování, které je společností považováno za normu. Mohou to být poruchy kratšího charakteru (náhlá zdravotní komplikace), které se mohou vyskytovat jen občas nebo naopak poruchy, které jedince provází delší časový úsek (někdy se jich ani nezbaví), do této množiny poruch můžeme například zařadit osoby s mentálním postižením. Druhým kritériem je neschopnost ovládat své jednání a rozpoznat, že jednání, které činí, je protiprávní. Tato neschopnost bude spojena s duševní poruchou jedince. Je důležité prokázat, že tato duševní porucha měla vliv na spáchaný přestupek, jestli neschopnost rozpoznat protiprávní jednání zde byla v okamžiku

⁶¹ § 27 odst. 1, trestního zákona správního: Při trestání osob, které v době spáchání přestupku dovršily patnáctý rok a nepřekročily osmnáctý rok (mladiství), přihlédne národní výbor k zvláštní péči.

⁶² Novotný, O., Vanduchová, M. Šámal, P. Trestní právo hmotné. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s.192

Duševní porucha: Rozumíme podle moderních medicínských názorů zřetelnou odchylku od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody, jako výslednice vnitřních (genetických) a vnějších (psychosociálních) faktorů.

spáchání činu. Pokud se pachatel přivede do stavu nepřičetnosti sám, nevylučuje se u něj trestní odpovědnost za přešupek. Zákon uvádí⁶³, že do stavu nepřičetnosti se může pachatel uvést tím, že požíje alkoholické nápoje nebo jiné omamné prostředky. Co je omamnou látkou zákon neuvádí. Z dikce zákona je možné vyvodit, že omamná látka musí nějakým způsobem ovlivnit naše jednání (rozpoznávací a ovládací procesy), kterého bychom se v normálním stavu nedopustili.

4.2.2. Okolnosti vylučující trestnost jednání

Jedním ze zákonných znaků přešupku je jeho protiprávnost, tedy jednání, které určitý subjekt koná v rozporu se zákonem. Chybí-li tento znak, zákon takový čin nepovažuje za přešupek. Situaci, kdy ke spáchání přešupku vůbec nedojde, zákon označuje jako nouze⁶⁴. Důvodová zpráva k trestnímu zákonu správnímu hovoří o dvou institutech vylučující trestnost jednání, a to nouze a nutná obrana. Nutnou obranu, ale blíže nespecifikuje⁶⁵. Stav nouze může nastat donucením, vyhrožováním nebo nahodilou situací. První dva stavy není třeba blíže vysvětlovat, co se ale myslí nahodilou situací? Za nahodilou situací je třeba považovat stav nezakládající se na volní dispozici člověka. Stav, jehož vznik nedokáže jedinec ovlivnit (např. přírodní katastrofa). Abychom mohli mluvit o krajní nouzi, je třeba, aby byly splněny podmínky, které stanoví zákon.

V prvé řadě musí přímo hrozit nebezpečí. Nebezpečí je široký pojem pod který se dá podřadit nebezpečí hrozící od člověka, zvířete, či se může jednat o nebezpečí způsobené přírodními událostmi. Toto nebezpečí musí být bezprostřední, reálné a přímo hrozící nějaké osobě. Škoda, která vznikne jednáním, kterým osoba odvrací nebezpečí, nesmí být podstatně větší, než škoda, která hrozila. Pokusím se na níže uvedeném příkladu modelové situace nastínit vztah škody hrozící a odvrácené. Manželé si vyjeli automobilem na společný výlet do pustiny. Manžela postihla náhlá srdeční příhoda. V okolí nebyl nikdo, na koho by se dalo obrátit s žádostí o pomoc, proto se řízení motorového vozidla ujala manželka, byť nedisponovala řidičským oprávněním. Manžela odvezla do nemocnice, kde mu bylo poskytnuto ošetření, jeho

⁶³ §10 odst. 2, trestního zákona správního

⁶⁴ § 8 odst. 1, trestního zákona správního: Přešupkem není čin, jímž někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící jemu nebo někomu jinému, jestliže nebyla způsobena podstatně větší škoda než ta, která hrozila, a nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak.

⁶⁵ Nutná obrana je definována zák. č. 86/1950 Sb., trestní zákon, jako „jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže útok přímo hrozil nebo trval a obrana byla útoku přiměřená“.

zdravotní stav se díky včasnému odvozu k lékaři stabilizoval a manžel tuto situaci přežil bez trvalé újmy na zdraví. Jednáním manželky (odvozem k lékaři sic bez řidičského oprávnění) tak byla odvrácena škoda na zdraví či životě. Manželka při odvracování hrozícího nebezpečí porušila právní povinnost a dopustila se spáchání přestupku podle § 144 TZS. Svým jednáním spočívajícím v porušení právní povinnosti nezpůsobila materiální újmu (žádné třetí osobě). I kdyby však při transportu manžela do nemocnice odřela vůz třetí osoby zaparkovaný před vjezdem do nemocnice, byla by jí způsobená škoda zjevně nižší (menší), než škoda hrozící jejímu manželovi (škoda na životě či zdraví). Je otázkou, zda zákonodárce zamýšlel, když konstruoval liberační důvody, aby porušujícím jednání při odvracení hrozícího nebezpečí musela vždy vzniknout újma (když hovoří o škodě), a to újma materiální či imateriální, či zda měl v úmyslu vyjádřit, že negativní důsledek porušujícího jednání nesmí být zjevně horší, než důsledek nebezpečí, které hrozí a je odstraňováno jednáním porušujícím právní normu. Teleologickým výkladem posuzovaného ustanovení o nouzi bych se přikláněla k závěru, že škodou se v tomto případě rozumí jakýkoliv negativní dopad jednání v rozporu se zákonem, kterým se odvrací hrozící škoda, a je jím páchan přestupek (lhostejno, zda dopad v rovině materiální, či dopad v rovině intenzity nebezpečí jednání v rozporu se zákonem pro společnost).

Druhou podmínkou krajní nouze je, že nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak, i tuto podmínku lze demonstrovat na výše uvedeném příkladu. Osoba, která řídila motorové vozidlo bez řidičského oprávnění, nemohla v tu chvíli, vzhledem k okolnostem (pustina, nepřítomnost žádné osoby), jednat jinak, ovšem, kdyby srdeční slabost postihla manžela pár metrů od nemocnice, kde mohla manželka požádat o pomoc a ona by i přesto řídila a způsobila tím dopravní nehodu, tak v takovém případě by se o krajní nouzi mluvit nedalo, neboť nebezpečí mohla odvrátit i jinak. *Zda byl požadavek dodržen, bude třeba posuzovat s ohledem na možnosti jednajícího, povahu hrozícího nebezpečí a další konkrétní okolnosti*⁶⁶.

Jestliže osoba, které hrozí nebezpečí, je povinna takové nebezpečí snášet, nejedná se o nouzi. Povinnost snést nebezpečí je založeno např. pracovním poměrem (hasiči, policisté).

⁶⁶ Mates, P. a kol. Základy správního práva trestního. 5 vydání. Praha: C.H.Beck. 2010, s. 57

4.3. Sankce za spáchání přestupku - trest

Trest je právním následkem přestupku. *Cílem správních trestů je potrestat toho, kdo protiprávně jednal a působit na něho výchovně, aby se do budoucna takového jednání vyloučil*⁶⁷. Nullum crimen sine lege, za přestupek lze uložit pouze trest, který uvádí zákon. Jen zákon může stanovit druh trestu a jeho ukládání. Zákon rozlišuje tresty hlavní a vedlejší. Mohlo by se zdát, že trest vedlejší je méně důležitý než trest hlavní, opak je ale pravdou. Významnost je stejná jako u trestů hlavních s tím rozdílem, že trest vedlejší může být uložen pouze vedle trestu hlavního, nelze ho uložit samostatně. Vedlejší tresty měly sloužit k zatlačování kapitalistických živlů⁶⁸. *Systém trestů za přestupek má odpovídat zejména těmto požadavkům: zajistit možnost účinného výchovného působení, zajistit v nezbytných případech účinný postih represivními prostředky, volit takové tresty, jejichž výkon je snadný*⁶⁹. Při určování trestů měla být brána v potaz určitá kritéria stanovená v § 12 TZS, a to kritérium nebezpečnosti přestupku pro společnost, míra zavinění, okolnosti přitěžující a polehčující a v neposlední řadě osoba pachatele. U pachatele se přihlíželo k jeho vztahu k lidově demokratické republice. Vztah pachatel - stát byl poměřován mírou účasti na budování socialistické republiky.

Trestní zákon správní rozlišuje tyto druhy trestů: 1) Hlavní tresty: a) odnětí svobody b) veřejné pokárání c) pokuta; 2) Vedlejší tresty: a) propadnutí jmění b) zákaz činnosti c) zákaz pobytu d) propadnutí věci e) uveřejnění nálezu.

Odnětí svobody – tento trest spadá mezi nejpřísnější tresty. Uložení tohoto trestu (který je spíše trestem za soudní delikty) bylo odůvodňováno, že je třeba postihovat třídní nepřátele citelnými a účinnými tresty, aby i nadále nebyl narušen vývoj a upevňování dělnické třídy ve státě. Lze ho uložit v případě, že spáchaný přestupek byl projevem nepřátelského postoje k lidově demokratickému řádu republiky a k socialistické výstavbě. Trestní sazby se pohybovaly od 3 měsíců až do dvou let. Při stanovení maximálních sazeb trestů se přihlíželo, aby tyto horní hranice trestů nepřekračovaly dolní hranice trestů stanovených trestním zákonem.

Trest odnětí svobody byl vykonáván v soudní nebo správní věznicí za

⁶⁷ Lukeš, Z. Československé socialistické správní právo. Obecná část II. díl. Praha: 1970, s. 105

⁶⁸ Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 88/1950 sb., trestní zákon správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 471, část 5.

⁶⁹ Lukeš, Z. Československé socialistické správní právo. Obecná část II. díl. Praha: 1970, s. 136

předpokladu, že trest nemusel být vykonáván v táborech nucené práce⁷⁰. Druhá varianta výkonu trestu se týkala pouze skutečných odpůrců pracujícího lidu, kteří svým chováním vyjadřovali svůj antagonistický postoj ke společenskému zřízení. Můžeme zde pozorovat projev legalizované nezákonnosti, kdy nezáleželo na tom, o jaký přestupek šlo, záleželo na uvážení orgánu aplikujícího právo, zda daný přestupek bude vnímat jako nepřátelský postoj ke komunistickému režimu a tudíž bude nucen uložit výkon trestu v nucených táborech práce⁷¹. To, že nebyly přesně stanoveny přestupky, za které bylo možno pachatele odsoudit do táborů nucené práce, bylo zdůvodňováno potřebou pružnosti zákona, aby mohl efektivně stíhat všechny nepřátele režimu a nebyl vázán přesnou dikcí zákona.

Veřejné pokárání – patřilo mezi mírnější druhy trestů. Účelem této sankce byl výchovný a morální charakter. Výkon trestu je proveden veřejným vyvěšením či vyhlášením nálezu, který vydal orgán rozhodující o spáchání přestupku. Jakým vhodným způsobem má být nálezný vyhlášen, zákon neuvádí. Tento typ trestu byl ukládán pouze za přestupky, jejichž pachatel nezaujímal záporný postoj k lidově demokratickému řádu a podílel se na jeho budování.

Pokuta – při ukládání tohoto trestu se přihlédne k majetkovým poměrům pachatele, jelikož se jedná o sankci, která pro pachatele znamená zúžení jeho majetku. Výše pokuty byla stanovena jednak v § 12 TZS⁷², kdy bylo možné pokutu uložit až do dvojnásobku sazby stanovené za přestupek ve zvláštní části zákona, a jednak byla stanovena ve zvláštní části zákona u jednotlivých přestupků. Zákon pracuje s pojmem nedobytná pohledávka, kdy pachatel neuhradil pokutu, která mu byla uložena. V takovém případě mohly nastat dvě situace, buď je pachateli uložen náhradní trest odnětí svobody, a nebo může správní orgán podle § 19 odst. 1 TZS vyslovit, že za nedobytnou pokutu uloženou pachateli ručí též majitel soukromého podniku nebo osoba odpovědná za vedení soukromého podniku, při jehož provozu byl přestupek spáchán, jestliže zanedbáním povinné péče pachateli umožnili nebo usnadnili spáchání přestupku. Veškerý výnos z pokut směřoval do státní pokladny.

Propadnutí jmění - je nejprísnejším vedlejším trestem, neboť pachatel

⁷⁰ § 12 odst. 3, trestní zákon správní: Trest odnětí svobody i náhradní trest odnětí svobody za nedobytnou pokutu je v těchto případech vykonáván v táborech nucené práce.

⁷¹ Z důvodové zprávy k trestnímu zákonu správnímu: Tábory nucené práce hrají významnou roli při převýchově osob, které svým dřívějším protilidovým přesvědčením a postojem rušily socialistickou výstavbu republiky, úspěchy dosažené zejména při výchově těchto osob k práci, jejich zapojení do budovatelské práce po propuštění z tábora, vedou k tomu, aby instituce táborů nucené práce bylo využito k progresivnímu výkonu trestu odnětí svobody za přestupky motivované nepřátelským postojem ke společenskému zřízení.

⁷² § 12 trestního zákona správního: vedle trestu odnětí svobody, bylo možné uložit pokutu.

přestupku přijde v jednu chvíli buď o celý majetek nebo o jeho část, záleží na okolnostech, za kterých byl přestupek spáchán. Trest propadnutí věci přichází v úvahu pouze za předpokladu, že pachatel svým přestupkem úmyslně projevil zjevné nepřátelství k lidově demokratickému řádu⁷³. Účelem propadnutí majetku mělo být zabránění v pokračování v nebezpečné činnosti pro společnost. Jestliže pachateli budou zabráněny všechny prostředky, nebude moci v této nebezpečné činnosti pokračovat. Určité věci byly z konfiskace majetku vyjmuty, jednalo se o věci, které pachatel nebo osoby, o něž pečoval, potřebovali k uspokojení základních životních potřeb. Stejně jako u pokuty i majetek získaný propadnutím jmění náleží státu.

Zákaz činnosti - Podstatou tohoto trestu je zabránit v pokračování činnosti, kterou pachatel ohrožoval zájmy pracujícího lidu, ke které pachatel využil svého povolání nebo jiné činnosti. Orgán činný v řízení o přestupku může pachateli zakázat povolání nebo činnost na omezeně krátkou dobu nebo navždy. Co se týče zákazu povolání, pachateli může být pozastaveno či úplně zrušeno např. živnostenské oprávnění. Činností tento zákon rozumí např. řízení motorového vozidla, pokud tedy nějakým způsobem tuto činnost zneužije (bude řídit bez řidičského oprávnění), bude mu tato činnost zakázána (odebrání řidičského oprávnění).

Zákaz pobytu - Tento trest by mohl do značné míry zasahovat do základních lidských práv, a to do svobody pobytu, která je zaručena úst. zák. č. 150/1948 Sb., ústava ČR. *Uvedený trest je namířen proti nepřátelům lidově demokratického řádu, kteří se zákazem, po případě určením pobytu vylučují z prostředí, kde zasahují rušivě do socialistické výstavby státu*⁷⁴. Zákaz pobytu je ukládán za přestupky závažného charakteru. Závažnost přestupku byla pravděpodobně spatřována v tom, jakou měrou přestupek ohrožoval budovatelské úsilí pracujícího lidu.

Uveřejnění nálezu - Smyslem toho trestu bylo ukázat pracujícímu lidu, že všechny delikty jsou po zásluze potrestány a vzbudit tak ve veřejnosti pocit právní jistoty a zákonnosti právního řádu. Zákon mlčí o způsobu uveřejnění nálezu, pouze uvádí, že veškeré náklady s uveřejněním spojené hradí pachatel přestupku. Uveřejnění nálezu nesmělo být uloženo v místě, kde byl uložen trest veřejného pokárání, z důvodu informovanosti občanů o spáchání přestupku z vyhlášky, kde bylo pokárání uveřejněno.

Propadnutí věci - Je zabavena věc, která sloužila ke spáchání přestupku nebo

⁷³ § 21 trestního zákona správního.

⁷⁴ Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 88/1950 sb., trestní zákon správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 471, část 5.

ji pachatel získal na základě jeho spáchání. Dalším způsobem získání věci je, že ji pachatel nabyt za věc získanou přestupkem nebo jako odměnu za přestupek. Podstatným znakem pro tento trest je, že věc se musí bezprostředně dotýkat přestupku. Podle § 25 TZS lze za propadlou věc prohlásit jen věc náležející pachateli. Vlastnické právo propadnuté věci svědčí státu.

Zabrání věci - je třeba odlišovat od propadnutí věci, které je ochranným opatřením⁷⁵ a ne trestem. Věc bude zabráněna, nelze-li za přestupek uložit trest propadnutí věci, a to z těchto důvodů a) věc náleží pachateli, kterého nelze stíhat (mladistvý, duševně chorý), b) věc náleží pachateli, od jehož potrestání bylo upuštěno⁷⁶, c) věc ohrožuje bezpečnost osob, majetku nebo mravnost. Věc, která je zabavena, musí splňovat podmínky, které byly požadovány i u propadnutí věci a sice: věc byla použita ke spáchání přestupku nebo získána spácháním přestupku nebo ji pachatel získal jako odměnu za přestupek.

4.3.1. Ukládání trestů

Při ukládání trestů je důležité, aby byly dodržovány zásady, které stanoví zákon v § 12 TZS, a to, že se má přihlížet ke stupni nebezpečnosti přestupku pro společnost, k míře zavinění, k osobě pachatele, jakož i k okolnostem přitěžujícím a polehčujícím.

Bylo by logické, aby při zjišťování skutečností týkajících se pachatele, byly zkoumány osobní poměry pachatele, tzn. jeho zdravotní stav v době spáchání přestupku, rodinná situace, majetkové poměry pachatele. Tak tomu ovšem nebylo. Správní orgány, které rozhodovaly o trestu, přihlížely zejména ke stupni odpovědnosti ke kolektivu a k jeho celkovému postoji k lidově demokratickému řádu, který se měl projevit participací pachatele na budování socialistické republiky.

Míra nebezpečnosti činu pro společnost nebyla nikde uvedena, můžeme ale

⁷⁵ Zákon s termínem ochranného opatření nepracuje, tento termín se objevuje v důvodové zprávě k trestnímu zákonu správnímu, kde zákonodárci používají vedle trestu i ochranná opatření. Dle mého názoru má ale stejný význam jako trest, jen s tím rozdílem, že zákonodárci chtěli zdůraznit, že trestní právo správní není právem trestním, proto pro sankci v trestním právu správním použili termínu ochranné opatření. Druhým důvodem by mohlo být zdůraznění funkce sankce a to je, že trest v trestním právu správním má spíše výchovný charakter a vzhledem k menší společenské škodlivosti přestupku, je za něj ukládán i mírnější trest.

K tomu blíže Mates, P. a kol. Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha: C.H.Beck. 2010, s. 87: Funkcí a smyslem ochranných opatření je v první řadě odstranění či alespoň omezení, snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů chráněných zákonem. Na rozdíl od sankcí nemají tedy ochranná opatření způsobit pachateli újmu, ale chránit společnost před možnými následky protiprávních jednání.

⁷⁶ § 16 trestního zákona správního, stanoví, kdy je možno upustit od potrestání

vycházet z důvodové zprávy zákona, kdy určení míry nebezpečnosti bude na uvážení správních orgánů s tím, že nejpřísněji budou potrestáni ti, kteří se budou snažit zničit pilíře, na kterých se buduje lidově demokratická republika, či se snažit o převrat směřující proti pracujícímu lidu či popírat třídní charakter právního řádu.

Vliv na výměru trestu měly okolnosti, které buď pachateli přestupku trest zpřísnily (přitěžující okolnosti) nebo mu naopak byl uložen trest nižší (polehčující okolnosti). Přitěžující a polehčující okolnosti zákon uvádí jen demonstrativně, jelikož nelze vypočítat všechny možné situace, které by měly vliv na výši trestu. Okolnosti přitěžující zákon uvádí takto: Přitěžující okolností je zejména to, že pachatel a) spáchal přestupek z nízkých pohnutek b) porušil své zvláštní povinnosti c) přestupek opakoval nebo v něm pokračoval po delší dobu d) svedl k přestupku jiného, zejména osobu mladistvou⁷⁷. Polehčující okolnosti jsou zejména tyto, pachatel a) spáchal přestupek ve stavu, který je blízký nepřičetnosti, pokud si jej nepřivodil sám, zejména požitím alkoholického nápoje b) jednal v silném duševním rozrušení c) dopustil se přestupku ve věku blízkém věku mladistvému d) spáchal přestupek pod tlakem podřízenosti nebo závislosti e) přičinil se o napravení škodlivých následků⁷⁸. Byly-li pachateli k trestu přičítány okolnosti přitěžující, správní orgán mohl uložit dva tresty vedle sebe a to pokutu a trest odnětí svobody.

4.4. Zánik trestnosti

Spácháním přestupku, vzniká právní vztah, kdy na jedné straně stojí správní orgán, který má právo stíhat pachatele přestupku a posléze mu uložit trest za delikt a na druhé straně je pachatel, který má určitou povinnost uloženou mu správním orgánem (vykonat trest). Trestní právo správní zná situace, které mohou změnit obsah výše popsaných práv a povinností. Rozlišujeme zánik trestní odpovědnosti a zánik trestu⁷⁹. Tyto instituty se liší v tom, v jakém okamžiku došlo ke vzniku okolností, které způsobují zánik trestnosti obecně.

Zánik trestní odpovědnosti - *může časově nastat až po spáchání trestného činu do doby, než je o něm pravomocně rozhodnuto příslušným orgánem*⁸⁰. Důvodem zániku trestní odpovědnosti může být promlčení trestního stíhání, kdy stát již nemá

⁷⁷ § 13, trestního zákona správního

⁷⁸ § 14, trestního zákona správního

⁷⁹ trestní zákon správní ve své hlavě IV. používá pro oba instituty jednotný výraz „zánik trestnosti“.

⁸⁰ Novotný, O., Vanduchová, M. Šámal, P. Trestní právo hmotné. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s.345

zájem na stíhání přestupku z důvodu, že od jeho spáchání uběhla dlouhá doba a prokazování spáchání deliktu je s ohledem na dlouhé časové prodlevy obtížné. Platí obecná promlčecí lhůta jednoho roku, existuje výjimka u přestupků proti finančnímu hospodářství (přestupky daňové), kde se uplatňuje dvouletá promlčecí lhůta. Běh promlčecí lhůty mohou správní orgány přerušit, a to v případě, kdy je proti pachateli přestupku zahájeno stíhání za delikt. Tímto okamžikem se promlčecí lhůta ruší a začíná běžet nová promlčecí lhůta.

Zánik trestu - se od zániku trestní odpovědnosti odlišuje tím, že proti pachateli přestupku bylo zahájeno přestupkové řízení a bylo vydáno pravomocné rozhodnutí (nález). Zánik trestu je tedy podmíněn existencí trestu, který byl správním orgánem uložen, ale nebyl již pachatelem přestupku vykonán. Výkon trestu se promlčuje, uběhne-li dvouletá lhůta od vydání nálezu. Platí zde, stejně jako u zániku trestní odpovědnosti, přerušení promlčecí doby.

4.5. Exkurz: trestání mladistvých

Trestní zákon správní řeší i trestání osob mladistvých. Kdo je osobou mladistvou, jsem uvedla v předchozí subkapitole (subkapitola 4.2.1). Podle důvodové zprávy k TZS je nutné věnovat zvláštní péči mládeži, která se dopustila přestupků. Musí být přihlíženo k vlivům, které působily na jednání mladistvých, jakož i k vlivům trestních opatření proti nim. Účelem trestu je podle § 27 odst. 2 TZS vychovat mladistvého především v řádného pracujícího občana.

Instituty trestního práva správního se ve velké většině nepoužijí na trestání mladistvých, které má odlišný režim, a to především v ukládání trestů. Mladistvé osobě nelze uložit tyto tresty: a) veřejné pokárání b) propadnutí jmění c) zákaz činnosti d) zákaz pobytu e) uveřejnění nálezu. Mladistvému bylo možno uložit trest odnětí svobody, ale jen v případě, že uložením pokuty by se nedosáhlo účelu trestu, tedy jeho výchovného charakteru. Trest odnětí svobody si mladistvý delikvent odpykával v ústavech pro mladistvé nebo ve zvláštních odděleních soudních věznic.

Co se týče výše trestů, horní hranice trestních sazeb a pokut se u mladistvých snižují na polovinu⁸¹. Správní orgány se snažily uplatňovat institut upuštění od potrestání více než u osob zletilých, k tomuto řešení přistupovaly vždy, ukázalo-li se, že toto opatření přispěje k nápravě osoby mladistvé ve větší míře než uložení trestu.

⁸¹ § 30 odst. 1, trestního zákona správního.

Upustil-li správní orgán od potrestání, dal mladistvému vhodné poučení⁸².

4.6. Stručný nástin zvláštní část trestního zákona správního

Trestní zákon správní ve své *zvláštní části shromažďuje přehledně všechno, čeho je třeba k ochraně hodnot, které jsou na cestě k socialismu tak významné a které jsou dělnické třídě a našim pracujícím tak drahé*⁸³. Ve zvláštní části jsou uvedeny skutkové podstaty činů, které jsou stíhány jako přestupky podle trestního zákona správního. Když se zaměříme na systematiku zákona, největší akcent je kladen na přestupky týkající se ochrany hospodářství. Právě na tuto oblast veřejného života byla upínána největší pozornost. Oblast hospodářství obsahuje také nejvíce skutkových podstat, neboť bylo třeba, aby všechny zásahy proti hospodářství byly řádně potrestány. Všimneme-li se dále, skutkové podstaty byly formulovány dosti pružně, aby mohly reagovat na změny ve společnosti. Skutkové podstaty jsou uvozeny generálními klauzulemi, které vyjadřují obecný charakter dané skupiny přestupků a dále se použijí jako obecné pravidlo pro přestupky, které nejsou tímto zákonem vymezeny.

V následujícím textu vymezím jednotlivé generální klauzule a vypočtu skutkové podstaty, které pod jednotlivé ustanovení spadají.

Hlava I. se věnuje **ochraně hospodářství**, § 33 TZS: *kdo ztíží nebo ohrozí anebo kdo ruší výstavbu hospodářské soustavy, zejména hospodářského podnikání státu nebo lidových družstev, bude potrestán, není-li dále stanoven jiný trest, pokutou 100.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na 3 měsíce*. Toto ustanovení mělo chránit organizaci i činnost celého hospodářství proti těm, kteří by chtěli narušovat klidný vývoj k socialismu, tím, že budou zasahovat do nově se vyvíjející se hospodářské soustavy. První oddíl této hlavy **chrání hospodářskou soustavu** (přestupky proti zestátnění, ochrana národního majetku), druhý se zaměřuje na **ochranu hospodářského plánování** (ochrana sčítání lidu), **ochrana hospodářského provozu** (ochrana výroby, ochrana stavebnictví, ochrana vod) je předmětem třetího oddílu, čtvrtý oddíl řeší problematiku **ochrany zemědělství a lesnictví** (ochrana rybářství, ochrana myslivosti). **Ochrana finančního**

⁸² Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 88/1950 sb., trestní zákon správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 471, část 5.

Vhodným poučením se rozumí domluva, kterou dá národní výbor mladistvému při upuštění od potrestání.

⁸³Digitální knihovna PS. NS RČS 1948 – 1954 - stejnoprotokoly, 47. Schůze, část 3/16 (12.7.1950)

hospodářství je upravena v oddíle IV.

Hlava II. svou pozornost upírá na **ochranu práce, zdraví lidu a zásobování**, § 71 TZS: *kdo ztíží nebo ohrozí anebo kdo ruší zařízení nebo opatření učiněné k ochraně práce a k zajištění sociálních vymožeností pracujících anebo právo na ochranu zdraví lidu nebo na zajištění řádného zásobování potravinami a jiným zbožím, bude potrestán, není-li dále stanoven jiný trest, pokutou do 25.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na jeden měsíc.* Druhým nejdůležitějším státem chráněným zájmem byla ochrana dělnické třídy, které byl přičítán statut vedoucí síly ve státě, a proto bylo třeba chránit zájmy a práci lidu. **Ochranu sociálních práv** (ochrana práva na práci, ochrana zájmů pracujícího dorostu) obsahoval oddíl první. **Ochranu zdraví lidu** byla upravena až na druhém místě (ochrana zdravotní péče, přestupky v oboru pohřbívání). Třetí místo zaujímal **ochrana zásobování** (černý obchod, přestupky cenové).

Ochranu pořádku ve věcech veřejných je tématem hlavy III., § 90 TZS: *kdo ztíží nebo ohrozí anebo kdo ruší řádný chod veřejné správy nebo jinak poruší pořádek ve věcech veřejných, bude potrestán, není-li dále stanoven jiný trest, pokutou do 50.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na dva měsíce.* Tyto přestupky směřovaly proti činnosti veřejné správy. Vzhledem k tomu, že veřejná správa měla být ta, která zajišťovala a zabezpečovala budování socialistického státu, na kterém se velkou měrou podílel pracující lid, bylo třeba, aby trestní zákon správní poskytl zaručené prostředky, jak případné narušení tohoto úsilí potrestat. V oddílu prvním je **chráněna veřejná správa** jako taková (nepravdivé údaje, poškozování veřejných vyhlášek). Oddíl druhý se věnuje **ochranně činnosti veřejných orgánů** (neuposlechnutí veřejných orgánů, vydávání se za veřejný orgán). Oddíl třetí řeší **ochranu veřejných označení** (ochrana úředních razítek, ochrana červeného kříže).

Hlava IV. obsahuje problematiku **ochrany brannosti**. § 118 TZS: *(1) kdo se vyhne účasti na obraně vlasti a na přípravách k ní nebo kdo poruší jiné povinnosti uložené v zájmu obrany vlasti nebo kdo jakýmkoli způsobem sníží brannost státu, bude potrestán, není-li dále stanoven jiný trest, pokutou do 50.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na dva měsíce. (2) kdo se dopustí přestupku uvedeného v odstavci 1 v době zvýšeného ohrožení vlasti, bude potrestán pokutou do 100.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na tři měsíce.* . Jednou ze základních povinností občana, která je stanovena Ústavou ČSR,

je obrana státu. Za porušení branné povinnosti (vyhýbá se této vlastenecké povinnosti) hrozí občanovi postih.

Hlava V.se věnuje **ochraně kulturního života pracujících**, § 121 TZS: *kdo poškodí nebo ohrozí kulturní život pracujících, zejména plnění úkolů směřujících k zpřístupnění kulturních statků pracujícím a k zvyšování jejich kulturní úrovně, bude potrestán, není-li dále stanoven jiný trest, pokutou do 50. 000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na dva měsíce.* Z důvodové zprávy k TZS „jen kulturně vysoce vyspělí a vzdělaní dělníci, rolníci a příslušníci pracující inteligence jsou schopni úspěšně budovat socialismus“. Nový TZS kladl důraz nejen na práci, ale i na vzdělávání svého obyvatelstva, chtěl vychovat z prostého, pracujícího dělníka novou inteligenci. Stát chtěl zvyšovat kulturní úroveň obyvatelstva.

Hlava VI, **ochrana občanského soužití**,§ 127 TZS: *kdo poruší základní pravidla občanského soužití, zejména jednáním nebo opominutím, jímž může ohrozit zdraví nebo život svých spoluobčanů nebo majetek, anebo kdo jakkoli ruší budovatelské úsilí pracujících, bude potrestán, není-li v tomto zákoně stanoveno jinak, pokutou do 25. 000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na jeden měsíc.* Na prvním místě byl opět nerušený vývoj budovatelského úsilí pracujících, proto bylo důležité, aby bylo chráněno jejich zdraví, život a majetek. Jestliže měl pracující lid dobré podmínky pro život a byl spokojený, odrazilo se to i na jeho práci pro lidově demokratickou republiku. Oddíl první se zaměřuje na **ochranu společenského života** (ochrana veřejných zábav, nebezpečné vyhrožování). **Přestupky obecně nebezpečné** jsou popsány ve druhém oddíle (závaly při provozování střelnice, přestupky v oboru výbušnin). Oddíl třetí **ochrana silničního, železničního a leteckého provozu a ochrana plavby** (ochrana silničního provozu, ochrana leteckého provozu).

Hlava VII., **závěrečná ustanovení**. Toto ustanovení obsahuje zrušovací klausuli, podle které pozbývají platnost všechna ustanovení z oboru trestního práva správního a dále všechny předpisy, které upravují věc, na kterou se vztahuje tento zákon.

5. Procesněprávní základ trestního práva správního

V této kapitole se budu zabývat procesní normou trestního práva správního, a to zákonem č. 89/1950 Sb., trestní řád správní (dále též „**TŘS**“). *Procesní právo formuluje obecně právní vztahy (subjektivní práva a povinnosti), jejichž individuální utváření v praxi mezi právními subjekty je potřebné v případech, kdy k dosahování účelu sledovaného hmotněprávní úpravou je zapotřebí ingerence orgánu veřejné moci*⁸⁴. TŘS upravuje přestupkové řízení, jehož úkolem je zjistit, zda byl spáchán přestupek, a uložit pachateli odpovídající trest. Stejně jako u TRS, i zde byla největší pozornost upínána k výchově občanů a k dohledu nad plněním jejich povinností souvisejících s lidově demokratickou republikou. Procesní předpis měl chránit a zajišťovat plynulý vývoj výstavby socialismu a v případě porušení socialistické zákonnosti postihovat ty, kteří se takového jednání dopustili. Tak jako trestní zákon správní, i TŘS byl výrazem společenské třídní přestavby ve státě a jeho ustanovení byly formulovány tak, aby byly účinným nástrojem vládnoucí třídy k potlačování zbytků kapitalistických živlů ve státě.

Úkolem popsaným v úvodním ustanovení zákona byly pověřeny národní výbory⁸⁵ (dále též „**NV**“), které přinášely nový prvek do správního trestání. Tyto orgány se všeobecnou působností na sebe převzaly všechny úkoly, které dříve náležely jiným správním orgánům, a vykonávají veřejnou správu v oblastech, která dříve spadala do pravomoci těchto orgánů. Z toho důvodu i přestupkové řízení platí jednotně pro všechny oblasti státní správy. Při potírání správních deliktů měly být NV nápomocny všechny orgány státní správy, a to především tak, že měly NV informovat o přestupcích, o kterých se dozvěděly.

Národní výbory jsou na základě zásady oficiality povinny stíhat všechny přestupky, o kterých se dovědí. Výjimkou z této zásady je, kdy se řízení o spáchaném přestupku zahajuje na návrh toho, kdo byl tímto přestupkem uražen, to se týká přestupků urážek na cti. Se zásadou oficiality souvisí i zásada materiální pravdy, kdy musí být všechny skutečnosti, které jsou podstatné pro zjištění skutečného stavu věci, tzn. okolnosti svědčící jak ve prospěch, tak v neprospěch pachatele přestupku, řádně zjištěny. Z povinnosti NV stíhat přestupky existuje výjimka. Jedná-li se o přestupek,

⁸⁴ Buguzsak, J. Čapek, J. Gerloch, A. Teorie práva. 2. vydání. Praha: Aspi, 2004, s. 104

⁸⁵ Národní výbory upravovalo vládní nařízení č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů - jako zastupitelské orgány, jako orgány veřejné správy ve všech jejích oborech a současně i jako orgány státní správy.

Dále byly upraveny úst. zák. č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, podle § 123 existovaly národní výbory místní, okresní a krajské.

který je malé společenské nebezpečnosti a nepředstavuje velká rizika pro pracující lid, nemusí být o něm zahájeno řízení a je-li zahájeno, může ho NV zastavit. Druhou výjimkou z povinnosti stíhat přestupky je vynětí některých osob ze stíhání za protiprávní jednání podle TŘS (procesní exempce⁸⁶). Taxativní výčet těchto osob uvádí § 6 TŘS: nelze stíhat a) příslušníky branné moci, Sboru národní bezpečnosti a Sboru vězeňské stráže pro přestupky spáchané v činné službě b) osoby, kterým přísluší právo exterritoriality⁸⁷ nebo osobní osvobození. Výsadu uvedenou v pís. b) požívaly osoby, kterým toto osvobození bylo přiznáno mezinárodní smlouvou (např. konsulové).

Další zásadou, která se uplatní na přestupkové řízení, je zásada hospodárnosti řízení, která se váže na § 9 TŘS nazvaný společné řízení, které se koná o všech přestupcích obviněného a proti všem osobám, jejichž přestupky jsou v těsné souvislosti (nebylo by hospodárné rozhodovat o každém přestupku zvlášť).

Mezi základní pravidla procesu se řadí i zásada socialistické zákonnosti⁸⁸, která není výhradně procesní zásadou, ale objevuje se v celém správním právu.

5.1. Příslušnost národních výborů

Příslušností se rozumí, který národní výbor (v rámci soustavy národních výborů) má rozhodovat o konkrétních věcech. Rozlišujeme věcnou a místní příslušnost.

Věcná příslušnost - věcně příslušný je ten orgán, v jehož oboru působnosti k danému přestupku došlo, podle TŘS je tímto orgánem okresní národní výbor⁸⁹, který stíhá přestupky jako orgán v první stolici. Kromě okresních výborů byly příslušné i výbory místní. Vládním nařízením bylo stanoveno, o kterých přestupcích budou rozhodovat.

Místní příslušnost - znamená, jaký národní výbor v rámci území bude příslušný projednat přestupek. Existují pravidla, podle kterých se místní příslušnost řídí. Prvním obecným pravidlem je, že přestupek je stíhán NV, v jehož obvodu byl

⁸⁶ Lukeš, Z. Československé socialistické správní právo. Obecná část II. díl. Praha: 1970, s. 143

⁸⁷ Exterritorialita: Pojem pochází z latinského *ex* („mimo“, „vně“) a *territorium* (m. j. „území“). Nacházet se mimo výsost státu v tomto případě znamená, že dotyčné právní subjekty nepodléhají místnímu soudnímu stíhání a výkonu moci (což ještě neznamená, že nepodléhají místnímu právnímu řádu vůbec).

⁸⁸ Lukeš, Z. Československé socialistické správní právo. Obecná část. Praha: 1980, s. 31: „vyjadřuje přísné a přesné zachování zákonů a ostatních právních předpisů všemi orgány státní správy, organizacemi a občany“

⁸⁹ Pokud zákon mluví o okresních výborech rozumí se tím také obvodní národní výbory hlavního města Prahy, jakož i ústřední národní výbory a jednotné národní výbory.

správní delikt spáchán. Jestliže není možné zjistit místo spáchání přestupku, bude místně příslušný NV, v jehož obvodu má obviněný bydliště, pracoviště nebo hlášen trvalý pobyt. Nedá-li se postupovat ani podle druhého pravidla, bude místně příslušný NV, v jehož obvodu přestupek vyšel najevo.

5.2. Procesní prostředky přispívající k efektivitě řízení

Tyto instituty slouží podle zákonodávce k urychlení řízení a pro jeho úspěšný závěr. *Jde rovněž o instituce, bez nichž se orgány lidové správy v období zostřeného třídního boje nemohou obejít, má-li být ve všech případech zabezpečeno splnění úkolů nového trestního zákonodárství⁹⁰.* Jedná se o instituty, které uvádím níže.

Zadržení osoby - je-li osoba podezřelá ze spáchání přestupku, je možné ji zadržet ze zákonných důvodů uvedených v § 12 odst. 1 TŘS a) je-li pochyb o její totožnosti (po zjištění totožnosti musela být propuštěna) b) snaží-li se útekem vyhnout trestnímu stíhání nebo c) vzbuzuje-li důvodnou obavu, že bude působit na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak bránit v objasnění věci. K zadržení podle písm. c) je třeba, aby kumulativně byly splněny další podmínky. Musí se jednat o závažný přestupek a zadržení probíhá pouze na základě písemného příkazu, který vydal NV. Jestliže není zadržená osoba do 48 hodin předána NV, musí být propuštěna.

Vazba - vzetí zadržené osoby do vazby přichází v úvahu, jestliže i nadále trvají důvody zadržení (viz § 12 TŘS). Zákonodávce kladl důraz, aby byla co nejméně porušena lidská práva a proto měla vazba trvat co nejkratší dobu, podezřelý měl být propuštěn po odpadnutí důvodů uvedených v § 12 TŘS nebo po vydání nálezu NV. Maximální doba zadržení osoby podezřelé činila 30 dnů od zadržení. Prodloužení lhůty nebylo možné, výjimkou bylo, jestliže v průběhu vazby byl uložen trest odnětí svobody (doba vazby se započítávala do výměry trestu), pak zákonná lhůta mohla být překročena, další prodlužování již bylo zakázáno.

Domovní a osobní prohlídka - stejně jako u vazby, mandát k těmto procesním úkonům mají orgány národní bezpečnosti na základě písemného příkazu vydaného NV, který musí být doručen osobě (nejpozději do 48 hodin), u které se prohlídka koná. Účelem prohlídky je získání věci (či osoby, která se v bytě ukrývá), která je podle různých indicií důležitá pro proces. Než přistoupí orgány k prohlídce,

⁹⁰ Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 89/1950 sb., trestní řád správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 484, část 3

je nutné, aby byl s osobou podezřelou nejdříve proveden výslech. Není-li věc (osoba), která je důležitá pro řízení, vydána a orgány mají důvodné podezření, že věc podezřelý zadržuje, je na místě přistoupit k prohlídce. Podezřelá osoba je účastna výkonu prohlídky a na jejím závěru může na vlastní žádost požadovat potvrzení o provedeném úkonu.

Vydání a odnětí věci - jde o věci, na které se pohlíží jako na možný předmět, který by mohl být postihnut trestem zabrání nebo propadnutí věci. V první fázi je podezřelá osoba nabádána, aby věc dobrovolně vydala, neučiní-li tak, je jí věc na příkaz národního výboru odňata. Odpadnou-li důvody odnětí, je věc vrácena tomu, komu byla odejmuta.

Pro všechny výše uvedené instituty je společný zákonný prostředek podezřelé osoby, jak vyjádřit nesouhlas se svým zadržením, a to podat odvolání. Podmínkou omezování základních lidských práv bylo, aby národní výbor dal k takovému omezení příkaz, zákon z tohoto pravidla stanoví výjimku, kdy takového příkazu nebylo třeba, existovalo-li nebezpečí z prodlení.

5.3. Řízení podle trestního řádu správního

Přestupkové řízení je proces, ve kterém správní orgán rozhoduje o vině a trestu. Trestní řád správní dělí řízení na obecná, do kterého náleží řízení blokové, příkazní, ústní jednání a písemné řízení. Zvláštní řízení jsou taková řízení, která se uplatní pouze zákonem definovaných případech, s tím, že nejsou bez dalšího aplikovatelná na všechny subjekty. Patří sem řízení proti mladistvým, řízení podrobovací a řízení o urážkách na cti. Obecné a zvláštní řízení mají společné, že se jedná o řízení v první stolici. Řízení odvolací je řízení svého druhu a zahajuje se ve chvíli, kdy se adresát trestu odvolává proti trestu vyneseného první stolicí.

5.3.1. Blokové řízení

Je zkráceným řízením, které lze aplikovat na přestupky nízké společenské škodlivosti. Smyslem tohoto řízení je rychlé a nenákladné vyřízení věci. Blokové řízení je zahájeno ve chvíli, kdy je přestupek spáchán, byla-li osoba páchající přestupek u něho přistižena veřejným orgánem (např. policie). Zmocněnec veřejného orgánu sdělí osobě, jakého přestupku se dopustila a dotáže se, jestli je ochotna na místě zaplatit pokutu formou bloku (rozhodnutí). Pachatel může pokutu přijmout a

na místě zaplatit částku, kterou jí blok ukládá. Zaplacením pokuty je blokové řízení skončeno. Prohlásí-li pachatel, že je ochotný pokutu zaplatit, ale nemá u sebe finanční hotovost, neznamena to automatické ukončení blokového řízení. Pachateli přestupku je vydán zvláštní blok, který mu ukládá zaplatit pokutu na místech k tomu určených, a pachatel je poučen o důsledcích případného neuhrazení pokuty (pokuta by byla vymáhána ve vykonávacím řízení). Pachatel přestupku má právo odmítnout blokovou pokutu, v takovém případě je přestupek oznámen příslušnému národnímu výboru a bude projednáván v ústním jednáním nebo písemném řízení.

Blokové řízení může být zahájeno i v nepřítomnosti pachatele, jedná se o situaci, kdy pachatel spáchal přestupek tím, že zaparkoval svůj automobil, tam kde neměl a odešel od auta. V takovém případě mu je bloková pokuta umístěna na věc (v tomto případě automobil), kterou byl přestupek spáchán. Nezaplatí-li pokutu ve stanovené lhůtě, uplatní se stejné pravidlo, jako kdyby odmítnul zaplatit na místě, věc tedy bude postoupena NV.

Výše pokut není obecně zákonem upravena, jednotlivé pokuty jsou upraveny ve zvláštní části zákona. K výši pokut se vyjádřili zákonodárci v důvodové zprávě k TRS tak, aby maximální hranice pokuty mohla být upravována pružně, podle okamžitých potřeb veřejné správy a to tím, že stanovení této hranice i ostatních podrobností blokového řízení ponechá interním směrnicím, které vydává ministerstvo vnitra. Podle § 37 TRS je proti uložení pokuty v blokovém řízení odvolání nepřípustné.

5.3.2. Příkazní řízení

Druhým typem zkráceného řízení je řízení příkazní⁹¹, které probíhá bez předchozího formálního řízení. Aby mohl být přestupek projednán v tomto řízení, musí být splněny zákonem předepsané podmínky. Musí být spolehlivě zjištěno, že byl spáchán přestupek a nesmí být pochyb o tom, že obviněný je pachatelem. Na rozdíl od řízení blokového se zde nevyžaduje souhlas pachatele s přijetím trestního příkazu (rozhodnutí). Obrana pachatele proti trestnímu příkazu je odpor, který musí být podaný do 15 dnů ode dne doručení trestního příkazu. Podáním odporu se ruší

⁹¹ Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 89/1950 Sb., trestní řád správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 484, část 3
Příkazní řízení se stahuje na přestupky, jejichž spáchání se zjistí na základě přímého pozorování při výkonu služby nebo úřadu nebo podle úředních záznamů.

trestní příkaz a je vedeno ústní jednání nebo písemné řízení.

5.3.3. Ústní jednání a písemné řízení

Ústní jednání se zahajuje, nebyl-li přestupek potrestán blokovým ani příkazním řízením. Obviněný má právo na to, aby se vyjádřil ke všem okolnostem spáchání přestupku. Provádějí se důkazy a předvolávají se osoby nějakým způsobem zainteresované na případu (svědci, znalci).

Zásada veřejnosti, která se uplatňuje v trestním řízení, neplatí v řízení přestupkovém. Ústní jednání je povětšinou neveřejné. Úplné vyloučení veřejnosti je u jednání, kde by mohlo dojít k prozrazení citlivých a tajných informací (většinou státních). TRS ve svém § 43 může příslušný výbor k jednání přizvat i veřejnost, a to za tím účelem, že vedlejším produktem vedle vynesení trestu bude i výchovný vliv na obyvatelstvo. Další modifikací účasti veřejnosti je omezená veřejnost, k jednání jsou přizváni jen ti, u nichž to NV považuje za žádoucí⁹².

Písemné jednání se zahajuje, není-li účelné ústní jednání. Účelností se zde rozumí náklady, které by byly s ústním jednáním spojeny. Např. náklady na dopravu, kdyby na ní obviněný a svědek museli vynaložit vysoké finanční prostředky. Obviněný se může k celé záležitosti vyjádřit, to činí buď písemným ospravedlněním nebo je vyslechnut.

Proces je zakončen vydáním rozhodnutí. *Rozhodnutí je správní akt, vydaný správním orgánem po provedení řízení, ve kterém došlo ke zjištění stavu věci, jež je podkladem pro rozhodování*⁹³. U obou dvou typů řízení je rozhodnutí vydáno ve formě nálezu. Nález nemusí znít pouze o trestu a vině, ale může být i osvobozující. Forma nálezu je závislá na typu řízení, ve kterém se přestupek projednával. V rámci hospodárnosti a rychlosti je výhodnější ústní vyhlášení nálezu, ale jestliže řízení probíhalo písemně, vždy se musí nález vyhlásit písemně. Nález, který se doručuje, nebyl-li vyhlášen ústně, zúčastněným stranám, musí splňovat náležitosti dané zákonem. Nález musí být řádně odůvodněn. V odůvodnění jsou popsány všechny okolnosti, které vedly NV k vydání předmětného nálezu. Zúčastněné osoby musí být poučeny o možnosti podat odvolání.

⁹² Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 89/1950 sb., trestní řád správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 – 1954 - tisky, tisk č. 484, část 3

Žádoucí osobou : osoba, které má být ukázána zavržitelnost spáchaného přestupku. Tyto osoby mají být vychovány ke zvýšené bdělosti a k plnění občanských povinností.

⁹³ Lukeš, Z.: Československé etc., cit.d., s. 268

5.3.4. Zvláštní řízení

Zvláštní řízení se od obecných řízení odlišuje tím, že okruh subjektů, na které je možno aplikovat pravidla speciálních řízení, je omezen. Subjekt řízení má určitá specifika, které ho odlišují od obecného subjektu. Řadíme sem řízení proti mladistvým, řízení v nepřítomnosti obviněného, řízení odporovací a řízení o urážkách na cti.

Řízení proti mladistvým - základní specifikum osob, o jejichž právech se v řízení rozhoduje, je jejich věk. Řízení může probíhat jen proti osobám, které daný přestupek spáchaly před dovršením osmnáctého roku.

Za mladistvého nesou odpovědnost jeho zákonní zástupci, nejčastěji jsou těmito osobami rodiče. Mladistvá osoba není schopna do značné míry posoudit důsledky svého jednání a proto je důležité, aby při řízení byl přítomen zákonný zástupce. Existují situace, kdy takové zastupování není možné, proto je NV ustanoven zmocněnec, který má stejná práva a povinnosti jako zástupce zákonný. Tyto osoby, mají právo účastnit se ústního jednání, disponovat s procesem a jinak ovlivňovat celé řízení. Jejich právo v rámci procesu se váže i na podání odvolání

Mladistvé osoby jsou osoby duševně nevyzrálé a proto by nebylo žádoucí vystavovat je nepřiměřeně stresujícím faktorům (vyvíjet na ně nepřiměřený nátlak), které by se mohly negativně odrazit na jejich psychickém rozpoložení. Z těchto důvodů bylo možné mladistvou osobu zadržet či vzít do vazby, jen nešlo-li účelu sledovaného zadržením nebo vazbou dosáhnout jinak. Přítomnost mladistvé osoby u ústního jednání naopak žádoucí byla. Nebyla-li osoba mladistvého přítomna, proces bez dalšího nemohl být veden.

Další řízení bylo pojímáno jako nejúčinnější zbraň proti nepřátelům pracujícího lidu. Je odchylkou od jinak platných zásad. **Řízení v nepřítomnosti obviněného** se provádělo u osob, které se skrývaly nebo se jinak vyhýbaly jednání. V § 58 odst. 1 TŘS jsou upraveny formy vyhýbání, a to: obviněný se nedostaví bez dodatečné omluvy k ústnímu jednání, nebo se zdržuje v cizině. U závažných přestupků je přidělen zmocněnec, který osobu u soudu zastupuje a činí za ní úkony, které by náležely jí. Vzhledem k tomu, že bylo obtížné (a mnohdy nemožné) potrestat pachatele přestupku, byly ukládány vedlejší trest, které postihovaly majetek odsouzeného.

Přestupky spáchané ve sféře finanční jsou projednávány v tzv. **Podrobovacím řízení**. Charakteristickým rysem tohoto řízení je, že NV za

podmínek stanovených v zákoně upustí od dalšího řízení. V § 60 TRS jsou pak stanoveny tyto podmínky: obviněný a) nahradí škodu způsobenou státem přestupkem b) zaplatí stanovenou pokutu c) vydá předmět přestupku, věci, jimiž byl přestupek spáchán nebo jež byly k jeho spáchání určeny, jakož i majetkový prospěch, který byl přestupkem získán d) vzdá se bezvýhradně všech opravných prostředků. Na osobu, jejíž přestupek byl projednán v tomto řízení, se hledí jako na osobu potrestanou.

V posledním typu zvláštního řízení se neuplatní zásada oficiality, jelikož návrh na zahájení procesu podává osoba (do 15 dnů od doby, kdy se o tom dověděla, nebo do 3 měsíců od spáchání přestupku), která spáchaným přestupkem utrpěla urážku na cti. **Řízení o urážkách na cti** mělo zajišťovat ochranu cti uraženého. Než NV přistoupil k ústnímu jednání, snažil se spor urovnat smírem. Smír projednávají místní NV, ústní jednání probíhá u okresních NV. Uražený může během řízení svůj návrh kdykoliv odvolat. Odvolání návrhu má konsekvence, jakoby k řízení vůbec nedošlo. Stejně následky jako odvolání má i nedostavení se uraženého ke smíru či k ústnímu jednání. Na tento typ řízení byl kladen velký důraz, jelikož občanská čest je podle důvodové zprávy k TRS významným statkem, jemuž se musí dostati skutečné a účinné ochrany.

5.4. Instituty přezkoumávající rozhodnutí

Trestní řád správní počítá s tím, že ne všechna rozhodnutí vydaná orgány aplikujícími právo, musí být správná a bezvadná, proto existují prostředky, kterými se může účastník řízení proti těmto rozhodnutím bránit.

Mezi nejvíce používaný prostředek patří odvolání, o němž probíhá **řízení o odvolání**. Podáním odvolání účastník požaduje přezkoumání rozhodnutí národního výboru 1. stolice národním výborem 2. stolice. Odvolání může být podáno proti těm rozhodnutím, u kterých to zákon nevyklučuje. Musí být splněna lhůta včasného podání, která činí 15 dní, a to buď od písemného vydání rozhodnutí (v případě nepřítomnosti účastníků od jeho doručení) nebo od doby, kdy bylo rozhodnutí vyhlášeno ústně.

Aby odvolání splňovalo zákonem požadované podmínky, musí být podáno na stanoveném podacím místě. Odvolání se podá u NV, který napadené rozhodnutí vydal, tedy NV v 1. instanci. Trestní řád správní ovšem počítá s dalšími subjekty, u kterých je odvolání možné podat, a to u NV nadřízenému orgánu, který rozhodnutí vydal v 1. stolici nebo místnímu výboru, který se nachází v místě bydliště osoby,

která odvolání podává.

Podáním odvolání se odsouvá právní moc a vykonatelnost rozhodnutí, odvolání má tedy odkladný účinek. Není tomu tak ale vždy, NV může odkladný účinek vyloučit, jsou-li dány naléhavé důvody, které by mohly okamžitý výkon rozhodnutí ohrozit (§ 67 odst. 2 TRS). Odkladný účinek nelze vyloučit u trestů znějící na odnětí svobody, veřejného pokárání, zákazu pobytu a uveřejnění nálezu.

Nebylo-li odvolání vyřízeno NV 1. stolice, rozhodl o něm s konečnou platností NV bezprostředně nadřízený. Odvolací orgán hodnotí skutečnosti a podklady případu a sám činí relevantní závěry. Odvolací orgán může rozhodnout takto a) zamítne odvolání z důvodu nepřipustnosti b) vyhoví odvolání tím, že změní rozhodnutí orgánu 1. stolice nebo ho doplní (ovšem rozhodnutí může být změněno či doplněno i v neprospěch obviněného) c) vzhledem k vadám řízení (jedná-li se o vady podstatné), může odvolací orgán zrušit rozhodnutí a vrátit věc NV 1. stolice.

Opravný prostředek, který jsem výše popsala, je řádným opravným prostředkem. Podává se proti rozsudku, který není pravomocný, existují však i opravné prostředky, které je možné podat proti rozsudku, který již pravomocný je, zákon mluví o *změně rozhodnutí mimo odvolací řízení*.

Patří sem institut **zrušení nálezu z moci úřední**. Jde o zvláštní druh opravného prostředku, jelikož se zrušuje rozsudek, který byl vydán ve prospěch obviněného, a to z toho důvodu, že NV 1. stolice porušil zákon právě v jeho prospěch (obviněného).

Dále sem patří **zmírnění nebo prominutí trestu**. Souvisí se zmírněním tvrdosti zákona, kdy může potrestaná osoba požádat o zmírnění nebo úplného prominutí trestu. Řadíme sem i amnestii (úplné prominutí trestu), kterou uděluje vláda.

Posledním prostředkem, jak změnit pravomocné rozhodnutí, je **obnova řízení**, která přichází v úvahu jen tehdy, nebyl-li zjištěn skutečný stav věci, k čemuž mohlo dojít například tím, že se objevily nové skutečnosti, důkazy, které nebyly dříve známé a mohly by mít podstatný vliv na řízení. Druhým důvodem obnovy řízení je nesprávný postup správního orgánu, který porušil povinnosti, které mohly mít vliv na řízení. Návrh na obnovu řízení podle § 78 TRS podává buď potrestaný, jeho dědicové, nebo osoba, která byla uražena na cti. Co se týče příslušnosti k řízení, o obnově rozhoduje NV, který ve věci rozhodl v 1. stolici. Během rozhodování o obnově řízení je pozastaven výkon trestu.

Ustanovení o změně rozhodnutí se nevztahují na blokové a podrobovací řízení.

5.5. Výkon trestu

Rozhodnutí, kterým se rozhodlo o trestu, nařizuje potrestané osobě splnit určité povinnosti. Splnění těchto povinností se děje v rámci vykonávacího řízení. Výkonem rozhodnutí se rozumí *takové donucení, kterým se vymáhá splnění nějakého individuálního správního aktu*⁹⁴.

Trestní řád správní výkon trestu neupravoval, ale řídil se předpisy soudními, předpisy vydanými ministerstvem bezpečnosti a ministerstvem vnitra.

S výkonem trestu souvisí institut odkladu výkonu trestu. V §§ 86 a 87 TŘS jsou popsány odklady výkonu trestu odnětí svobody a odklad vymáhání pokuty a její splacení.⁹⁵ Národní výbor může od vymáhání pokuty úplně upustit, je-li zřejmé, že osoba, která je povinna tuto pokutu zaplatit, není sto vzhledem k své životní situaci pokutu uhradit a v případě uhrazení této částky by ohrozila uspokojení svých základní životních potřeb. To ovšem neznamená, že trest je osobě výše zmíněné zcela prominut. Bude jí stanoven trest náhradní, a to trest odnětí svobody, od kterého může být upuštěno, uhradí-li potrestaný pokutu.

TŘS obsahuje v oddílu čtvrtém též tzv. společná ustanovení, kterými se výše nezabývám. Jejich klasifikace a rozbor jsou již nad rámec rozsahu této práce, přesto ve stručnosti zmiňuji, že sem patří zejména otázky podání, počítání lhůt, navrácení lhůty, zmocněnce, nahlížení do spisů, pořádkové pokuty apod. Je zřejmé, že se nejedná o instituty a kategorie okrajové, vlastní výklad k nim přesto nepodávám, jelikož jsou použitelné a platí i pro obecné správní řízení, které je natolik obsáhlou a samostatnou problematikou, že by obstálo i jako vlastní práce.

⁹⁴ Lukeš, Z.: Československé etc., cit.d., s. 275

⁹⁵ § 86 trestního řádu správního: Národní výbor, který vydal nález v 1.stolici, může povolit přiměřený odklad výkonu trestu odnětí svobody, jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele a není-li obavy, že odkladu výkonu trestu bude zneužito.

§ 87 trestního řádu správního: Na žádost potrestaného může národní výbor, který vydal nález v 1.stolici, ze závažných důvodů vymáhání pokuty na přiměřenou dobu odložit nebo povolit splacení uložené pokuty.

6. Závěr

Předmět mé pozornosti v rámci této práce se upínal na oblast správního práva trestního, které upravuje zejména problematiku přestupků a řízení o nich. Současné trestní právo správní - dnes přestupkové právo- je rozebíráno v mnoha odborných publikacích, téměř žádná pozornost ale není věnována vzniku tohoto odvětví práva, přičemž si myslím, že právě historické souvislosti vzniku byly důležité pro celkové formování institutů trestního práva správního. Proto mým cílem bylo pojednat o tomto odvětví v historických souvislostech.

Správní trestání bylo již od jeho vzniku oblastí odbornou veřejností značně opomíjenou. Svědčí o tom roztržitost úpravy v mnoha předpisech různé právní síly a neochota tento stav změnit. Tento fakt je možné demonstrovat na kodifikaci trestního práva správního, ke které došlo skoro až po sto letech od vzniku trestního práva správního. Tento stav byl značně nevyhovující, ale pravděpodobně ne natolik, aby se ho někdo pokusil změnit.

Paradoxně změna v nahlížení na správní trestání přišla až s nástupem komunistické strany k moci. Stav naprosté euforie, potřeba nastolení radikálních změn ve společnosti, ke kterým patřila i celková rekonstrukce právního řádu . V tuto dobu přichází chvíle, kdy je trestní právo správní kodifikováno ve dvou předpisech. Pod taktovkou komunistické strany, se tak dlouho potřebné zákony, staly účinnou zbraní proti nepřátelům socialistického státu a jeho výstavby, dochází k likvidaci základních lidských práv, tresty mají represivní charakter, orgány aplikující právo měly velký prostor pro právní uvážení. Jak říká důvodová zpráva k trestním zákonům správním, je třeba, aby normy trestního práva správního byly formulovány co nejobecněji, aby mohly pružně reagovat na stále měnící se situaci ve státě. Za přestupky velké společenské škodlivosti, mohl být udělen trest odnětí svobody, což demonstruje krutost trestů ukládaných těmito zákony. Komunisté měli tu schopnost, že přísný charakter zákonů vysvětlovali lidu k jeho prospěchu, že pouze pod vedením pevné ruky, může být docíleno blahobytu pro všechny.

Při studování materiálů týkajících se trestního práva správního mě překvapilo, že období kolem roku 1950, kdy byly kodifikovány dva velké zákony, je věnováno velmi málo pozornosti, větší pozornost se upíná až k létům následujícím. Dle mého názoru to mohlo být způsobeno tím, že odborníci věnující se této problematice se začali pomalu orientovat v nově vzniklé situaci (období po 2.sv.válce, reformy, celkově chaotické období) a tak nebyl čas na studium těchto kodexů a vůbec celé této

oblasti. Bylo velmi obtížné (vzhledem k omezenosti zdrojů), oblast trestního práva správního v tomto období prozkoumat, nicméně doufám, že určité informace má diplomová práce přináší.

Přínos diplomové práce je pro mě v tom, že jsem odkryla kořeny a postupný vývoj tohoto zajímavého odvětví práva a mohla komparovat dnešní přestupkové právo s tehdejším trestním právem správním.

Cizojazyčné resume

This thesis deals with an administrative area of criminal law, which governs the issue of particular offenses and proceedings of them. Although the infractions act is an issue right up to date, my goal was to treat it in a historical context. I wanted to point out the roots of the (legal) branch, from which gradually began to develop criminal justice administrative institutes that are used in modified form by today.

The introductory chapter of my work deals with the characteristics of the Czechoslovak Republic law and affairs that have an impact on it, with an emphasis on February 1948. Two world wars have necessarily sign on the social climate and the society called for a change. It was a period of the key revolutionary changes in internal and foreign affairs of liberated Czechoslovakia, under the baton of the Communist Party of Czechoslovakia. The social development after World War II was under a great influence of a legal principals and ideas valid in the Soviet Union. This fact was applied across the whole legislative process including the rules regulating the administrative offence law. Standards of old capitalist law needed to be changed for new socialist legislation. Thus was initiated act, which is known as "legal biennial" during which there was a codification of the whole legal system. In the following parts, I wanted to discuss the criminal administrative law before 1948, when the criminal administrative law began to develop in a modern legal branch. My analysis deals with the main principles of criminal law and administrative institutions - in substantive terms on one side and procedural on the other. Marginally, I also touched disciplinary law that regulates relations within state institution or a breach of certain obligations of employees. The actual definition of criminal law administration (particularly conceptually) is described in a separate chapter. Since criminal law is part of a general administrative law, the introductory text of this section is devoted just to the general characteristics of the socialist administrative law. Furthermore, I generally describe the conceptual features that relates to the administrative punishment. Within this chapter, I also focus in detail on the facts of the offense and the sanctions resulting from the offense. This chapter is concluded by a discussion about sources of law. It is clear that the administration of criminal law was regulated by individual laws. Goal of my work was to analyse these regulations, because understanding of sources of the administration of criminal law is *conditio sine qua non*.

The area of substantive law was amended by Act. No. 88/1950 Coll. Criminal Administrative Code. My ambition was to analyze the various institutions of this Code. Part of the administrative punishment is the punishment of juveniles and therefore I decided to dedicate a short part of this chapter to this issue. Conclusion of this chapter covers a specific part of the Act and particular subject matters. As I stated below for administrative offence law is immanent its own misdemeanour proceedings. Therefore, in addition to substantive legislation, I analyze procedural arrangements as well, including the classification and definition of the various institutes (Act No. 89/1950 Coll. Administrative Rules of Criminal Procedure).

Seznam použité literatury :

- Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. Komunistické právo v Československu - Kapitoly z dějin bezpráví. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009
- Boguzsak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004
- Dusil, V. Trestní právo a řízení správní. Slovník veřejného práva českolovenského. Svazek IV. Praha: Eurolex Bohemia, 2000
- Gerloch, A. Teorie práva. 3. vydání. Plzeň: 2004
- Hácha, E. Disciplinární právo. Slovník veřejného práva českolovenského. Svazek IV. Praha: Eurolex Bohemia, 2000
- Hendrych, D. a kol. Správní právo, obecná část. 7.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009
- Hoetzel, J. Československé správní právo, Část obecná, 2. vydání, Praha: Melantrich, 1937
- Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1999
- Kuklík, J. a kol.,Vývoj československého práva 1945 - 1989. 1. vydání. Praha: Linde Praha, 2009
- Lukeš, Z. Československé správní právo. Praha: 1981
- Lukeš, Z. Československé socialistické správní právo. Obecná část II. díl. Praha: 1970
- Malý, K. a kolektiv. Dějiny českého a československého práva od roku 1945. 2.vydání. Praha, 1999
- Malý, K., Soukup, L. Vývoj československého práva 1945 - 1989. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004
- Mates, P. a kol. Základy správního trestání. 4. vydání. Praha: C.H.Beck Praha, 2008
- Mikule, V. Poznámky k českému trestnímu právu správnímu. Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. 1. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998
- Mikule, V. Správní právo a veřejná správa na území ČSR od r. 1945. in: Právně historické studie 35, 2000
- Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. Trestní právo hmotné. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010
- Pošvář, J. Nástin správního práva trestního II. O administrativních trestech a správním trestním řízení. Brno. 1946
- Průcha, P. Správní právo, obecná část. 7. dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2007

Sládeček, V. Obecné správní právo, Praha, ASPI, 2009

Soukup, L. Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945 - 1990. Praha: Univerzita Karlova v Praze nakladatelství Karolinum, 2002

Veselý Xaver, F. Všeobecný slovník právní, 3. díl. Praha, 1898

Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V. České právní dějiny. 2. vydání. Plzeň, 2010

Právní předpisy:

zákon č. 125/ 1927 Sb., o organizaci politické správy

zákon č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů

ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava ČSR

zákon č. 243/1949 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní

zákon č. 89/1950 Sb., trestní řád správní

zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád

zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Časopisecká literatura:

Němec, V. O správním řízení. Praha: AUC Iuridica č. 4, 1975

Červený, Z. Projednávání správních přestupků. Správní právo č. 3/1968

Červený, Z. Správní delikt (úvaha o příští právní úpravě). Socialistická zákonost č.17/1969

Lukeš, Z. K některým otázkám kodifikace správního práva. Právník č. 4/1964

Lukeš, Z. Vznik a vývoj správního práva a správních vědních disciplín. Správní právo č. 5/1971

Müller, Z. Nejednotnost správního trestání. Správní právo č. 7/1979

Ostatní :

Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 - 1954 - tisky, tisk č. 471

Návrh a důvodová zpráva k zákonu č. 89/1950 Sb., trestní řád správní. Digitální knihovna PS: Národní shromáždění 1948 - 1954 - tisky, tisk č. 484

Příloha:

Správní rozhodnutí ONV jako první instance o přestupku ve sféře finanční (jiný referát):

Okresní národní výbor,
finanční referát, kontrolní oddělení v Mělníku
V Mělníku, dne 9. prosince 1950

Nález

Okresní národní výbor v Mělníku uznal J. Č., bývalého řezníka, nyní vedoucí prodejny M. národního podniku, adresa, narozen

vinným

měnovým přestupkem podle § 66 odst. 1 zák. č. 88 Sb. ze dne 12. 7. 1950 v souvislosti s ustanovením § 15 odst. 1 a 2 dekretu prezidenta republiky č. 91/45 Sb., jehož se dopustil tím, že neoprávněně vybral dne 15. 11. 1945 v kampeličce v M. z vázaných vkladů částku 4.295 Kč podle výplatního listu č. 154 vydaného kampeličkou v M. a k tomuto účelu podepsal místo přísežné prohlášení, požadované § 13 odst. 2 dekretu prezidenta republiky č. 91/45 Sb.

Ukládá se mu proto pokuta ve výši 10.000 Kč, slovy deset tisíc korun československých, podle § 66 odst. 1 zák. č. 88/50 Sb., ze dne 12. 7. 1950.

Pro případ nedobytnosti pokuty stanoví se náhradní trest vězení v trvání 25 dní (§ 20 odst. 1 cit. zák.).

Proti tomuto nálezu může být podáno u podepsaného ONV odvolání do 15 dnů počínaje dnem po jeho doručení (§ 65 zák. ze dne 12. 7. 1950 č. 89 Sb.)

Odůvodnění

V průběhu trestního řízení bylo zjištěno:
při kontrole provedené dne 7. září 1948 kontrolní oddělení finančního referátu Okresního národního výboru v Mělníku bylo zjištěno, podle výplatního listu č. 154 vydaného kampeličkou v M. dne 7. 11. 1945, že J. Č., bývalý řezník, nyní vedoucí

M. n. p., adresa, vybral si dne 15. 11. 1945 neoprávněně z vázaných vkladů částku 4.295 Kč podle § 13 odst. 1 a 2 dekretu prezidenta republiky č. 91/45 Sb.

Podle § 11 citovaného dekretu má být uvolněno 500 Kč, a mohl si tudíž podle § 13 odst. 1 citovaného dekretu vybrati nejvýše dvojnásobek částky uvolněné podle § 11 dekretu č. 91/45 Sb., tj. 1.000 Kč, za splnění předpokladu stanoveného v odst. 2 !13 cit. dekretu, tj. jen tehdy, prohlásil-li příjemce místopřísežně, že uvolněné částky je nezbytné třeba k provozu. Nebyl tudíž oprávněn vybrati částku 4.295 Kč z vázaných vkladů.

Tvrzení, že při podpisu místopřísežného prohlášení nevěděl, co podepisuje, jest pro posouzení nerozhodné.

Při výměře trestu bylo přihlédnuto jako k okolnosti polehčující, že přestupek byl spáchán krátce po provedení měnové reformy, kdy v peněžních ústavech byl nával práce a mohlo dojít k neúplné informaci, ačkoliv citovaná ustanovení zákona byla jasná. Přitěžujících okolností shledáno nebylo.

Uloženou pokutu jest zaplatiti přiloženou složenkou ma ONV v Mělníku, a to do 8 dnů.

finanční referent